శృంగారరసమంజరి

వేదాంతగ్రంథమాల

శ్రీరస్తు.

శృంగారరసమంజరి.

శా. శ్రీరంగేశ్వర [illegible] ప్రతిష్ఠం,
స్వర్గ [illegible] శ్రీ [illegible] తాభిప్సమున్ ।
సారస్వా [illegible] సంగీ [illegible] హామున్ [illegible] యుక్తమా
శ్రీరంగేశ్వర రంగనాయికమమున్ [illegible] ॥ 1

క. శ్రీరంగనాయకా [illegible] నీరజనము పాదయుగము చేబూజింతున్ ।
శ్రీరంగ [illegible] సూనస్తుత [illegible] సుమములు [illegible] ॥ 2

వ. అభ్యుదయ [illegible] నాయకస్వామి జూపిన శృంగారరసమంజరియను లక్షణగ్రంథ [illegible] శృంగారరసాధారులగు [illegible] నాయికలను [illegible] నాయికలు స్వీయయు [illegible] యను సామాన్యయునని [illegible] స్వీయ [illegible] మాతృ [illegible] వ్యాపేక్ష చే [illegible] నాయికయ [illegible] నాయి కలయందు [illegible] మును [illegible] నాయికలు [illegible] స్వీయ [illegible] ॥ 3

చ. అం [illegible] । మొ [illegible] మో [illegible] । [illegible] స్వా [illegible] ప్రా [illegible] । [illegible] నుగ [illegible] మొ [illegible] । 4

వ. అట్టి స్వీయ ముగ్ధయు మధ్యయు ప్రౌఢయు [illegible] గునం దం [illegible] ముగ్ధ [illegible] యునసద్వ విధయగు । [illegible] వచన [illegible] యగు [illegible] యలన

మనోహారత్వంబున కోపంబుదోఁచునెడ మృదూక్తియు నవభూషణంబు లయందిచ్ఛయుంగలదియై యుండునల ॥ ౫

ముగ్ధ. చ॥ వలపులతేనియానతిని వామవిలోచనమేనిచాయలన్। వె లయగయావనంబుశుభవేళనువాస్తువిధిన్విధించెగా। పలుకుసుధాసమ బ్రీమునుబాగుగమోము సుధాంశుమాధురిం। గలికిమెఱుంగుఁ జూపున విఖంజనచాతురిమించినిల్వగన్ ॥ ౬

అజ్ఞాతయావన. శా॥ లీలన్బాలకటాక్షమున్వెడలిహాలింగేలకర్ణస్పృ శల్లోలాపాంగములంటికేళిలసదల్లోలోత్పలంబంచుశై। వాలభ్రాంతి నిదియాసుజమ్మునఖరవ్యాపారలీలన్వడి। నోస్లెన్మానినపల్కులోనవిదిత శ్రోణీభరాయాసయై ॥ ౭

జ్ఞాతయావన.

క॥ సరసిజనయనాసీకుచ। మరయస్వయమ్వ్యక్తశంభునందమునొం దెన్। ధరనేఘస్యునిసఖమున। కరమరుదగుఁ జందొజాటుగరిమవ హించున్ ॥ ౮

నవోఢ. చ॥ కరములబట్టినం గుసుమకల్పితతల్పమునందుఁ జేర్చినం। దరముగఁ గౌగిలించినను దత్తరమందును బైలుదేరగా। నిరవుగొనంగ బాదరసమెవ్వఁడు నిల్పఁజేతవానికిం। దరమగుగానవోఢయెదదాల్పగ జందులు దొరికకుండగన్ ॥ ౯

విస్రబ్ధనవోఢ. చ॥ కరములనూరువుల్బెసచి గ్రక్కున నీవియుబట్టి యన్యమా। కరమునగుబ్బలంబొదుల గాంతనిమీలితలోచనాంతయై। వరునిసమీపభాగమున సైఖరిగాగనవోఢడిందుచున్। నిసుపమలీలమీరశ యనీయమునం బవళించువేగమున్ ॥ ౧౦

వ॥ లజ్జయు మన్మథోత్సాహంబును సమానముగాగలది మధ్యయగ్ని తి యుపలాలనాతిశయంబున నతివిస్రబ్ధనవోఢయై మరిప్రియుండు నేరం బుజేసినయెడ ధైర్యంబుగలయప్పుడు వక్రోక్తియు నధైర్యంబులేనియెడ ప రుషంబునుంగలిగియుండునల ॥ ౧౧

మధ్య. శా॥ నిద్రారమ్యసుచస్సుగని నామోద్గమముం గన చూడదెక్కుఁలు।

నిద్దురబోవకున్న బతినెమ్మికరగ గ్రహణంబొనర్చగా । నిద్దురబోవరాదు మఱి నిద్దురబోవకనుంపరాదని । న్నుద్దియచింత సేయుచును ముద్దులుగుల్కుచుం జేరెనయ్యకున్ ॥ ౧౨

వ॥ పతియందుమాత్రము రతికోవిదయగునది ప్రౌఢయల్లది సురతప్రియయుసురతానందమోహితయునన ద్వివిధయగునందు॥ ౧౩

సురతప్రియప్రగల్భ.

చ॥ చనుమొనలంటిమోవి సరసంబుగనానుచు గంఠగూహనం । బానరగనీవిజాఱిచి నెరులొత్తుచు మోముబిఘుండుజూచినన్ । దినమణితోచుభాపమిఁకఁ దేటగునోయని ప్రేమమీరగా । ననువుగగర్ణహల్లకములంగసగప్పెఁ బటాంచలంబునన్॥ ౧౪

సురతానందమోహితప్రగల్భ.

చ॥ ఉరమునగోరుమోవిపయినుంచిన పల్మొనచారుహారము । త్తెరలిసపూలదండలును తేటపడన్ రతివేళనంతనే । నెరిగికనంగనా సురతమెక్కడనాతెలివేడనెచ్చెలీ । చిఱముగనీవుబోధనలు చేసినదెక్కడశిక్షలెక్కడన్॥ ౧౫

వ॥ మధ్యాప్రగల్భానాయిక లిరువురుంగోపంబుతోడ నెడధీరయునధీరయు ధీరాధీరయునసం దిౖవిధలగుదురందు వ్యంగ్యంబున గోపప్రకాశంబు సేయునదిధీర వ్యంగ్యరహితంబుగఁ బరుషంబులుబలుకునదియధీర - వ్యంగ్యావ్యంగ్యంబుగఁ గోపప్రకాశంబు సేయునది ధీరాధీరయగునందు మధ్యధీరకుకోపవచనంబువ్యంగ్యంబు మధ్యాధీరకుపరుష వచనంబు మధ్యధీరాధీరకు వచన రుదితంబులుంగలిగియుండు ప్రౌఢధీరకురతిసంభ్రమ మెంచకుండుటయుఁ బ్రౌఢాధీరకుతర్జనతాడనంబులఁ గోపప్రకాశంబునుఁ బ్రౌఢధీరాధీరకు సురతౌదాస్యతర్జన తాడనంబులఁ గోపప్రకాశంబునుం గలిగియుండునట్టి ధీరాదిభేదంబులు స్వీయయందు గోపనియతంబులై యుండుగాని యన్యాసామాన్యలయందు నియతంబులుకానేరవు యల॥ ౧౬

మధ్యాధీర॥ చ॥ చలితమదాళిపుంజమగు సన్నుతకుంజములంజరింపగా।

[illegible] జలాశయ [illegible]
[illegible] బల్క విధం దా
[illegible] ॥ ౧౭

మధ్యాక్కర. [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥
[illegible] ౧౮

[illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible] ॥
[illegible] ౧౯

[illegible] ॥
[illegible] ॥
[illegible] ౨౦

[illegible] ॥
[illegible] ॥
[illegible] ॥ ౨౧

[illegible] ॥
వాక్యము [illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible] ॥
కలుజో [illegible] ॥ ౨౨

వ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible] ౨౩

[illegible]

ద్రిబోవుచోఁ । దరుచుముసుంగు జెందునొక తన్విని జూచి యుదాత్తకరం
బుడై । సరసుఁడు వేగెయొక్కతెను సద్దొనరింపకనొత్తగిల్లి తా । నరుదుగ
చు నిద్రితేపెఁ జలితాంగుళి చాతురి నీవిఁ జార్చుచున్॥ ౨౪

అధీరాజ్యేష్ఠాకనిష్ఠ. చ॥ అలరులతోటలోవిభుడుహాననిగుంభిత తో
ర్ధ్వబాహుఁడై । పొలుపుగనమ్రిగానొక తెబువ్వులచేర్పగబంచినవ్వమొ।
ల్కలునునుమోముపైనిగుడఁగాతరమీలితలోచనాంచలో । త్కలిక చ
నుత్కృతుంగులుకుంగాఁతనుగౌఁగిటఁజేర్చి నేర్పునన్॥ ౨౫

ధీరాధీరాజ్యేష్ఠాకనిష్ఠ. మ॥ హరిణీలోచనలిద్దరొక్కయెడఁ గోపాటోపి
తస్వాంతులై । మెరయన్నాథుఁడుప్రీతిసేయుకొరకై మేలైనరత్నంబులి ।
ద్దఱిహస్తంబులనుంచువారొక తెహస్తంబందిడెన్మున్నది । త్తఱినన్యాంగు
చుమంటియింపుగనైహస్తాహస్తినంభంబునన్॥ ౨౬

శ్రీకరంబుగ బరకీయాలక్షణంబులు దాహరించెదఁ బరపు
రుషునియందనురాగంబు బ్రకాశపరుపకుండునది పరకీయయగునా
పరకీయద్వివిధ కన్యకయుఁబరోఢయునన పితాద్యధీన కావున కన్యాచే

ఇది త్రియోదశభేదంబగు స్వీయాలక్షణంబష్టాదశ పద్యదళంబులుం
బద్వచన కేసరంబులుంగల ప్రథమకుసుమము।

(—)

ష్టలుగూఢంబులుపరోఢాచేష్టలుస్పష్టనయుండునల॥ ౧

పరకీయ. చ॥ సరిదుపకంఠకుంజమిది సారసబాణుని సేవకందమా ।
యిరవున తెమ్మెరల్మిగులనింపులతావులగుంపునంబుద । స్థిరరచనాధురీణ
మిదిచిన్కులవేళయునయ్యెనెచ్చెలీ । వరునకధీనమై మనముపారెదునేమి
టినైన సేయఁగన్॥ ౨

వ॥ గుప్తయువిదగ్ధయులక్షితయు గులటయునను శయానయుముదిత
యుసాహసికయు బ్రతిభాచతురయునపలాపచతురయునను నవి మొదల
గునవాంతరభేదంబులు పరకీయయందంతర్భావంబులై యుండునందు గుప్త
యనుపరకీయవృత్తసురతగోపనయు వర్తిష్యమాణసురతగోపనయు వృ
త్తవర్తిష్యమాణసురతగోపనయు ననద్రివిధయగునందు॥ ౩

వృత్తసురతగోపన॥ క॥ చేసినరొదఁ జేఁ బట్టిన । పూసరమునఁ గొట్టి
తరుమఁ బోకఁ గుకంబే । యాసముచూచి తెయాతఁతిఁ । జేసిభళీయంచు
నేగెఁ జెలిపేఁపుందన్॥ ౪

వతిఃప్రవ్యమాణసురతగోపన॥ క॥ ఓచెలిమావారలుభవ । నేసెప
లై నంబ్రిఘూణనిలయమునందుం । జేచప్పుడుతో నెలుకల । వేచెలగం
దోలైనసెటిశయనింతుఁ॥ ౫

వృత్తవతిఃప్రవ్యమాణసురతగోపన॥ ఉ॥ అత్త కుగోసమునసుఖులారిడి
బెట్టిన దోడ్కొసలుఁ । హత్తుకనిందజేసెనహంకృతిగత్తుసంటిగోళ్లచే
చిత్తులయల్కకీకలుగుఁ జేరుబిడాలమదేమిసేయునో । యి స్తానిదిరాదు
పకికిల్లికజేరసుమీతలోదరీ। ౬

వ॥ విదగ్ధవాగ్విదగ్ధయుగ్రియావిదగ్ధయునద్వివిధయగునందు। ౭

వాగ్విదగ్ధ. చ॥ అరుణగభస్తిబింబము మహాశిఖము ల్వాలయింపమ
ల్లికా । సరసతమాలకుందనవచంపకసాలరసాలగుచ్ఛముల్ । వెరయగఁ
దాపులీనతటినీతటకుంజవివిక్తసీమలం । దరుగకఁ బాంధుమండనుచితం
బెగదామఖమంచఁ గోరినఁ. ౮

క్రియావిదగ్ధ. క। మెరయుమగృహపతిదాసుని । బరునడిగాఁబదరిఁ
దునుపఁ బనిచినవినియా । హరిణాక్షియుహిమదినముల । సరసకురారం
బు హైమజలములనణఁచుఁ॥ ౯

లక్షిత. ఉ॥ కంటిదిట్టైనదామెనికఁగాగల కార్యముగాకఁబోవునే ।
యొంటిగనిప్పుడేమియగుచున్నదియోయగుచున్నదేగదా । కంటకమేలవి
ప్పలనుకాదదియాలికనీకునాపయిం । గొంటుతనంబునంబొడముఁ గోప
ముడంచమహాప్రియాసముల్॥ ౧౦

కులట. చ॥ జలదమునాథులంగుయజాలెనెపిళ్ళనెచిన్కుఁబచ్చికల్ ।
కలయగనించెగాగిరులుగాంతులనీనెనెమొల్ల వృక్షముల్ । గ్రామములోనం
గుఁ గానిపతిపంక్తులనీయవునిర్దయాత్మహా । కుంటకుగాగనేమి యొన
గూర్పగనేచిఃతివంబుజాననా॥ ౧౧

వ॥ మొదటిసంకేతంబు తప్పినందువల్లనైనను మరియొకసంకేతాల
యంబుదాజేరకమునుపే పతిచేరెనేమోయనిదైనను శంకించున దియనుశ
యాన । అలయనుశయాన వర్తమానస్థానవిఘటనానుశయానయు భా
విస్థానాభావశంకానుశయానయు స్వానుపస్థితసంకేతస్థలనామాకగనున ను

మానానుశయానయునం ద్వివిధయగునందు॥ ౧౨

వర్తమానస్థాన విఘటనానుశయాన. చ॥ పొలుపుగనివ్వసంగముడి వోయినయంతలపంగకుంజముల్ । కలయగనాకురాలినదికన్గొనునంతన పాంగరేఖలన్ । నెలకొనెవారిధారలిది నిక్కముకుంజరయాన కేమహో । తళుకుల చొక్కు ధారధళ ధాళధళప్రభలందిముంచుగన్॥ ౧౩

భావిస్థానాభావశంకానుశయాన. క॥ నిదురించునెమలితుటుములు । కదలెడుం బ గావతిములుగలవనమెవిహాం । బిదివోవలేదెమరిప్రియ । సదనంబున కేగవమ్మసౌఖ్యముంగొమ్మా॥ ౧౪

స్వానధిష్ఠితసంకేతస్థలనాయకగమనానుమానానుశయాన॥

క॥ శ్రుతిగతరసాలకిసలం । వృతనిర్మలగంధుడగుచుపికినివచ్చున్ । గతికొమ్మమహాగిరియ । ద్భుతగతిసప్రియుంరాధబూటబూటరాల్చెన్॥

ముదిత. చ॥ పదినెయనన్మహాబధిరవల్లభుడుంగడిదాయబోయెనీ । ముదుసలియత్తమామలతిముగ్ధులునంధులునన్నుబ్రోవగా । నదనిదిరంగశాయికనియన్న్యుని శేరెంతాంగిచన్మొనల్ । పొరలగనున్న మత్తపులకప్రూరితకంచుకిపవ్వారెప్పెచుం॥ ౧౬

సాహసిక. ఉ॥ వెన్నెలబైటనాడుచును వేడుకనాథునినీవునన్నుమ —॥ గిన్నులుమూయుమంచుసని కాంతయు బిమ్మటనింటియాతనిం । గన్నులు మూసిజారుగడకంటనుజేయుదాత్తవస్త్రిలై । పన్నగగామయాగపశుబంధమొనర్చిరపూర్వలీలలన్॥ ౧౭

స॥ సమయోచితంబుగా మాటపొరలింపున సమరంబలుకునదిప్రతిభాచతుర। ౧౮

యలప్రతిభాచతుర. ఉ॥ కోటదిగంగజారియొక కుంభము తెప్పగనీదిపోవన । న్నీటనుబట్టునమ్మొసలినేజెవినంగుళిమీటిదాటగా । నీటునగూడనొక్కడని నెచ్చెలి వేసముబూనునాథుగా । జూటినెరింగెంబొంకెంగలసోద్యములంతిలమేలుగాంచితిన్॥ ౧౯

వ॥ అపలాపించిరోదపంబునం బ్రియువేకుకొనసేయునదియపలాపచ

యపలాపచతుర. ఉ॥ చీకటిలోఁ బొసంగ నీయు చేరెను వానినిలోఁ
జోరతం। జేకొని యింటియూరెడటచేరెను కోరికి నిద్దరంభ్రమున్। జో
కళగూడుచోఁ దెలిసి పొంగుహాసమెలను డిచె ంచిని। వీరలె చేసు కంటి ఁగా
వెక్కుచునేడ్చె విభుంపు నేడగన్॥ ౨౧

కన్యక. చ॥ కనుగొనుమవాలుగాని గుడిఁ గన్నికిచెంతలఁ జనుదొంగ్కం।
గా। ముకుకొని హారముల్ దెసకు మూపునఁ గిణ్ణఁ సతెంస మాని యిఁ
పొసరఁ గగిణ్ణరంభ్రమున నూగి రమున్ మొగ నేత్రలఁ జీరుచుం। గదగో
నెథన్యు నిస్పృహతిఁ గన్యక మోరగినప్పెలు గిగి. ౨౨

ద్రవ్యమాత్ర ప్రధానంబుగా సకలపురుషులయం దనురాగంబుగలది
సామాన్యయగు॥ ౨౩

సామాన్య. మ॥ తెరయన్యుంగడపించినట్టి ధనముగ్గా తెన్నికిక్షించియిం।
పునవర్యస్యనిగూఢమందు క్రియను పొంగుచ గర్వం స్వము। స్వనలఁ
దంపల చాయఁ జెందెఁ దుసన నందాశ్రులకాన్ననెకున। నఘపెంపుబ్యాధ
నంబుకై శుభ్రతుంచెంతెం కరవేతాశ్రములు॥ ౨౪

వ॥ ఈసామాన్యయం గాగంతుక సామాన్య యనునది యుదా
హర్యాయ॥ ౨౫

ఆగంతుకసామాన్య. చ॥ పతికిసదీప్ననై పెతలపాలుగనుచ్చిక్షింగోక్ష్
నాళ్ళనే। సతతనిగూఢభావములజారితనుండిలి నేసెదాసన। కతలికి నేల
నంచుగుతుకంబున నిష్పుమువేశనాటికా। స్థితిగడిదేయే గడు జేసిన చేచెలి
చెంద మొందగన్॥ ౨౬

వ॥ ఇదికేవల పరకీయా సామాన్యా లక్షణం బష్టావిశ పద్యదళింబు
లునష్టవచన కేసరంబులుంగలద్వితీయకుసుమము। ౨౭

వ॥ శ్రీకరంబుగా త్రయోదశభేదంబులగు నేక స్వీయ నాయికలంగు
ను ద్విప్రకారంబగు కేవలపరకీయా లక్షణంబును దపించె వ్యాపలక్షణం
బులును ద్వివిధంబగు సామాన్యాలక్షణంబు నుదాహరించితి నింకఁ దద్వి
ధనాయికలగు సామాన్యాన్య శేషలక్షణము లుదాహరింప నాయి

శ్రీరస్తు.

శృంగారరసమంజరి.

శా. శ్రీరంగేశభుజాంతరాసితమణి సింహాసనాధ్యక్షయై ।
స్మేరోల్లాసకటాక్షయై ఖరిజయశ్రీ చింతితాభీష్టముల్ ।
సారప్రౌఢినొసంగినుద్గ్రహమునన్ సానందయైయున్నమా ।
శ్రీరంగేశ్వర రంగనాయికమముం జేపట్టునెల్లప్పుడున్ ॥ ౧

క॥ శ్రీరంగనాయికానవ । నీరజసమ పాదయుగము వేబూజింతున్ ।
శ్రీరంజిలురసమంజరి । సూరిస్తుతపారిజాత సుమమంజరిగన్ ॥ ౨

వ॥ అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగా నాయొనర్పం బూనిన శృంగార రసమంజరియను లక్షణగ్రంథంబునందు శృంగారరసధారలగుటం దొలుత నాయికలనుదాహరించెదనందు నాయికలు స్వీయయు బరకీయయు సామాన్యయునన ద్రివిధలగుదురందు స్వీయయనునది పరిణీతయై పతియందుమాత్రము ప్రీతిగలది. అపరిణీతయై పరపురుషునికోరునది పరకీయ. ద్రవ్యాపేక్షచే సర్వజన సాధారణయగునది సామాన్యయనం బరగు నీత్రివిధనాయికలయందు పతిశుశ్రూషయు శీలసంరక్షణము నార్జవంబు క్షమయు నీనాల్గుగుణంబులుస్వభావముగాగలయది స్వీయయగునల ॥ స్వీయ ॥ ౩

చ॥ అలరుసపాంగసీమ లనెయక్షుగతాగత కౌతుకక్రియల్ । మొలక మెఱుంగులేనగవు మోవినినిగ్గులు గుల్కునందమై । వెలయుమృదూక్తి ప్రౌఢిమ నీను కేనెనరై సహింపగుం । గులజకుఁ జిత్తమగ్నమగుఁ గోపమొకానొకవేళఁ దోఁచినన్ ॥ ౪

వ॥ అట్టిస్వీయముగ్ధయు మధ్యయు ప్రౌఢయుననఁ ద్రివిధయగునందంకురితయౌవన ముగ్ధయల్లది యజ్ఞాతయౌవన జ్ఞాతయౌవనయుననద్వివిధయగు । సఖీవచనంబున లజ్జాభయపరాధీనయగు నదినవోఢయలనవోఢ క్రమంబునను పలాలింపంబడ విస్రబ్ధనవోఢయగునట్టినవోఢసిగ్గుచే

మనోహరత్వంబున కోపంబుదోచునెడ మృదూక్తియు నవభూషణంబు
లభ్యమగునిచ్ఛ్వయుంగలదియై యుండునల ॥ ౬

ముగ్ధ. చ ॥ వలపులఁజేనియౌనతిని వామవిలోచన మేనిచాయలన్ । వె
లయగయౌవనంబుశుభవేళనువాస్తు విధిన్విధించెగా । పలుకుసుధానము
ద్రయును బాగుగిమోము సుధాంశుమాధురిం । గలికిమోముంగుఁ జూపన
వ్యభంజనచాతురిమించినిల్వగన్ ॥ ౭

అజ్ఞాతయౌవన. శా ॥ లీలన్వ్రాఁతటాకము న్వెడలిహాలిం గేళికిన్నస్ఫు
ర్తి । ల్లోలాపాంగముఁబట్టికేళిలసదల్లోలోత్సవ బంచుపై । వాఁభ్రాంతి
నియౌనుఖజమ్ముననఖరవ్యాపారలీలన్వడి । నొస్సెలెన్మానినిపల్కెఁబోనిదిత
శ్రీకృ శ్రీధరాయూనపై । ౮

జ్ఞాతయౌవనా.

సీ ॥ సరసిజనయనాసీకుచ । మరయన్వయంవ్యక్తశోభనందముగో
దేన్ । ధన వేషన్యువిన ఖమును । కరమరుగుఁ జక్రిజూఁపుగనమో
హించుర్ ॥ ౯

నవోఢ. చ ॥ కరములఁబట్టిం గుసుమకల్పితల్పమున నుదుఁ జేర్చనుం।
దరముగిఁ గౌగిలించినను దగ్గగిమందును బైఁబదేరగా । నిరత కోపంగి
బాదగన మొగ్గయుఁ నీయఁబచేతవానికిం । కరమగుగానవోఢయెదదాల్చగి
ణ్ణాదులు దాక్షిణ్యకుండగన్ ॥ ౧౦

విస్రబ్ధనవోఢ. చ ॥ కరములనామపుల్చెచి గిక్కురన సీవియుబట్టి
యన్యమా । కగమునగుబ్బలంబామం గాంతసమీపలోచనాంతయై ।
వరువిసమీపభాగమున నైఖిగాగనవోఢడించుచర్ । నిరుపమలీలవిమారశ
యనీయముఁ బవళించువేగమున్ ॥ ౧౧

వ॥ లజ్జయు మన్మథోత్సాహంబును సమానమాగాగలది మధ్యయుల్ల
ది యుపలాలనాతిశయంబున సతివిస్రబ్ధనవోఢయై మారిప్రియుంపు నేరం
బుజేసినమెడ ధైర్యంబుగల సాకూతవక్రోక్తియు దైర్యంబులేనియెడ క
రుషంబునుంగలిగియుండు ॥ ౧౨

మధ్య. సీ ॥ ...

నిద్దురబోవకున్న నతినెమ్మికరగ్రహణంబొనర్చగా । నిద్దురబోవరాదు మ
రిగాగ నవమోహరాదని । మృదుస్థియచింత సేయుచును ముద్దులు గుల్క
... గదస్యకా । ౧౨

వ॥ ఇటియుంగ మాత్రము రతికోపయగునది ప్రౌఢయల్లది సురత
ప్రియయు సురతానందమోహితయు నను ద్వివిధయగునందు॥ ౧౩

సురతప్రియప్రౌఢ.

చ॥ చనుమొనలంటి మోవి పరిరంభగనాను మగురగాహాసం । బొ
నరగిసిగ్గు విడిచి నెరిలోత్సుకమొయ్యెముపైభంధముజూచినన్ । దినమణికో
మధానమితెం దేటగునోయని ప్రేమమీరగా । ననువుగ గర్ణహాళ్లకము
లంగగ స్వ ... సంచరించునన్ । ౧౪

సురతానందమోహితప్రౌఢ.

చ॥ ఉరమున గోరుమోవిని యిముంచిన నల్మొసచారుహారము । లైరలి
నపూలదండలును తేటపడన్ రతివేళ నగ్గనే । నెరిగకవంగనే సురతమె
క్కడనంతెలివేసెగన్నచ్చెన్ । చిరముగ నీవు బోధనలు చేసినదెక్కడ శిక్ష
లెక్కడన్ ॥ ౧౫

వ॥ మధ్యాప్రగల్భనాయికలిద్దఱు నంబరచు నెడ ధీరయు నధీ
రయు ధీరాధీరయు నను త్రివిధలగుదురందు వ్యంగ్యంబున కోపప్రకాశం
బు సేయునది ధీర ... వ్యంగ్యరహితంబుగ బరుషంబులు బలుకునదియధీర -
వ్యంగ్యావ్యంగ్యంబులు కోపప్రకాశంబు సేయునది ధీరాధీరయగునందు
మధ్యాధీరకు కోపనసమయంబున వ్యంగ్యంబు మధ్యాధీరకు పరుషసంబు మధ్య
ధీరాధీరకు వచనరుదితంబులుగలిగియుండును ప్రౌఢ ... రతిసంభ్రమ
మొనరకుండుటయు ... తాడనంబులు కోపప్రకాశంబు
నుం ప్రౌఢధీరాధీరకు సురతౌదాస్యతర్జనతాడనంబులు కోపప్రకాశం
బును గలిగియుండునట్టి ధీరాదిభేదంబులు స్వీయయందు కోపనియతం
బైయుండుగాని యన్యాసామాన్యలయందు నియతంబులు కావేరవు-
యు॥ ౧౬

... ... ంజాగ్రగా।

నలసితివే మొఘర్మబహుళాంబువులూ రెడుమానవింకనే। జలరుహాపత్ర జాలముల జల్లనిదెమ్మెరలంటివీవగాఁ । దలచెదనంచుఁ బల్కె విభుఁ డామరసాయత నేత్రినేర్పునన్॥ ౧౭

మధ్యాధీర. మ॥ సటనన్జాగరణంబు జేసితివి శోణంబయ్యెనానేత్రము। స్ఫుటలీలన్మధువానితీవు కడునాభానంబుఘూర్ణిల్లెడున్ । స్ఫుటమైశ్రీఫలమబ్బెనీకునళినీపుంజీనికుంజంబులం । జటులాస్త్రంబులనేల నన్ను మెరమెంజాలంబ్రినూనాస్త్రముస్॥ ౧౮

మధ్యధీరాధీర. చ॥ సరసుడవన్నిటన్మిగులఁజాణవు బాగ్రియపువాడవున్నవో । హరుడవు ప్రాణనాధుడవుహాయనిగద్గదసన్నకంఠమై । నెరయగబాష్పపూరముఃబునిండికలంగునపాంగమాలికా । ల్వారుని మొగంబునన్నిలిపెవామవిలోచన వెచ్చనూర్పుచున్॥ ౧౯

ప్రౌఢధీర. చ॥ తిరముగశయ్యజేరవయి తేని సుధారస మొల్క బల్కవే। పరిజనకోపదంభమున పంతుగజూడవు ప్రాణనాథుపై । చిరముగ గోపగోపనము సేయగనేటికి కాదటన్ననీ । యొరవులుజూచి నీ చెలియలోళ మొగరిబిడినవ్వ నేటికిన్॥ ౨౦

ప్రౌఢాధీర. చ॥ హరునిశిరంబునందనరునర్ధశశిప్రతిబింబితాత్మవి। స్ఫురణఁబరాంగనా ప్రియనుచుంగిరికన్య శశాంక శేఖరుం । గరకరికంపవిస్ఫురణకంకణఝణఝణత్కరంబునం । గరమున జేసెఁ బజ్జనముఁగన్గవఁ బెంపగు గెంపునింపుచున్॥ ౨౧

ప్రౌఢధీరాధీర. చ॥ అలరులశయ్యఁ జేరగనెయూవలిమోమిడ్డైన్య వాక్యముల్ । పలికిన చెక్కుపిక్కటిల బారగమీరగ గేలు కేలున । న్మెలిచిన పెక్కు బేడసలమిన్నులచిన్నెల వెన్నుదన్నెదుః । సొలవులజూపులత్తుకలుజొత్తిలఁజూచెల తాంగినాధునిన్॥ ౨౨

వ॥ ఈధీరాదిభేదంబులు రెండువిధంబులై యుండు జ్యేష్ఠాకనిష్ఠాభేదంబు నదియెట్లన ధీరా జ్యేష్ఠాకనిష్ఠయన పరిణతయై పతివలన నధికస్నేహంబుగలది జ్యేష్ఠ స్వల్పస్నేహంబుగలది కనిష్ఠయగునల- ౨౩

ధీరాజ్యేష్ఠాకనిష్ఠ. చ॥ ఇరుగడ నొక్కశయ్యఁ గనుఁ గొరుకాంతలుని

దర్శితోష్ఠపాదోఁ । దరహసముసుంగు పొందనొక తన్విని జూచి యుదాత్తకం
ఠస్త్రై । సరసుడు నేగెడియుక్కటెను సద్దొనరింపకనొత్తగిల్లితా । నరుము
మ నిద్రితేపెఁ జలితాంగుళి చాతురి నీవిఁ జార్చుచున్॥ ౧౮

అధీరా జ్యేష్ఠా కనిష్ఠ. చ॥ అంగరులతోఁటలో విభుడు హావనిగుంభిత తో
ర్ద్వబాహుడై । పొలుపుగనవ్రిగానొక తెబువ్వుచేర్పగబంచినవ్వ మొ।
ల్కొంబునునుమోము పైనిగుడఁగా శరమీలితలోచనాంచలో । త్కలిక చ
మత్కృతుంగులుకుంగా తనుగౌగిటఁ జేర్చె నేర్పునన్॥ ౧౯

ధీరానీరా జ్యేష్ఠా కనిష్ఠ. మ॥ హరిణీలోచనలిద్దరొక్కయెడఁ గోపాటోపి
తస్వాంతులై । మెరయన్నాథుడు ప్రీతిసేయ గోరకై మేలైనరత్నంబులి ।
ద్దరిహస్తంబులనుంచు వోనొకతెహస్తంబందిడెన్మున్నబి । త్తరినన్యాంగు
చమత్కరియింపఁగినెహస్తాహస్తిసంభంబునన్॥ ౨౦

శ్రీకరంబుగ బరకీయాలక్షణంబులు దాహరించెదఁ బరపు
రుషునియందలియనురాగంబు బ్రకాశపరపకుండునది పరకీయయగునా
పరకీయద్వివిధ కన్యకయుపరోఢయునన పితాద్యధీనకావున కన్యాచే
ఇదిత్రయోదశభేదంబగు స్వీయాలక్షణంబష్టాదశ పద్యదళంబులుం
బద్వచన కేసరంబులుంగలప్రథమకుసుమము॥

(—)

ష్టలుగూఢంబులుపరోఢా చేష్టలునట్లనయుండునలి॥ ౧

పరకీయ. చ॥ సరిదుసకంఠకుంజమిది సారసబాణుని సేవకందమా ।
యిరవున తెమ్మెరల్మిగులనింపులతా పులగుంపునంబుద । స్థిరరచనాధురీణ
మిదిచిన్కులవేళయునయ్యెనెచ్చెలీ । వరునకధీనమై మనముపారెడునేమి
టికైన నసేయగన్॥ ౨

వ॥ గుప్తయువిదగ్ధయులక్షితయుగులటయునను శయానయుముదిత
యుసాహసికయు బ్రతిభాచతురయునపలాపచతురయునను నవిమొదల
గునవాంతరభేదంబులు పరకీయయందంతర్భావంబులై యుండునందుగుప్త
యనుపరకీయవృత్తసురతగోపనయు వర్తిష్యమాణసురతగోపనయు వృ
త్తవర్తిష్యమాణసురతగోపనయు ననద్రివిధయగునందు॥ ౩

వృత్తసురతగోపన॥ క॥ చేసినరొదఁజేఁ బట్టిన । పూసరముసఁ గొట్టి
తరుమఁ బోకశుకంబే । యూసముచూచితెయీతలిఁ । జేసిభళీయంచు
నేగెఁ జెలిసేసి ...॥ ౪

పతిపత్నీవ్యాపారమణసురతగోప్య. క॥ ఓచెలిమావారలుభవ । నేచరు
లై సంబ్రమమున వ్యవహారముసేయుదము । జేచమ్మనుతో నెంతయు । నీచెలగం
డోక్కరైననెంతయునింతి॥ ౫

వృత్తపతిపత్నీవ్యాపారమణసురతగోప్య. ఉ॥ అత్తకుఁగోపము ఘనసఖులారడి
బెట్టిన దోడికోడలుర్ । హత్తుకనింద జేసినవహంకృతిగత్తుగఁ వంటిగోళ్ళచే
చిత్తులయల్కకీకలుగుఁ జేరుభడాలమదేమిసేయుదో । యుత్తరమిచ్చి పోవు
పదకిల్లిక జేరసుమిత్రలోదరీ। ౬

వ॥ విదగ్ధవాగ్విదగ్ధయుఁ గ్రియావిదగ్ధయునన ద్వివిధయగునందు। ౭

వాగ్విదగ్ధ. చ॥ అరుణగభస్తిబింబము మహాతపము ల్వోయించ మ
ల్లికా । సరసతమాలకుంజవనచంపకపాటలిపాదపుష్పముల్ । వెరయగఁ
దాపులీనకటిసీతటకుంజవివిక్తసీమలం । దరుగరఁ బాంధు హృదను చికిం
బెగదాసుఖమందఁ గోరెదన్. ౮

క్రియావిదగ్ధ. క॥ మెరయుచుగ్రహపతిదానుని । బిరుసడిగాఁబదరఁ
దునుపఁ బనిచినవినియా । హరిణాక్షియుహిమదినముల । సరసకురాగం
బు హైమజలములఁగనెఁచున్॥ ౯

లక్షిత. ఉ॥ కంటిదిద్దియైనదానునికఁగాగల కార్యముగాకఁబోవుచే ।
యొంటిగనిప్పడేమియగుచున్నదియోయగుచున్న దేగదా। కంటకమేటవి
మ్మలనుకాదదియానికనీకునాపయిం । గొంగుకనంబునంబొడముఁ గోప
ముడంచమహాప్రయాసముల్॥ ౧౦

కులట. చ॥ జలదమునాథులంగుఁయజాలెనెనీళ్ళనెచిన్కుఁబచ్చికల్ ।
కలయగనించెగాగిరులుగాంతులనీనెనెమ్మొల్ల వృక్షముల్ । ఫలములొసం
గుఁ గానిపతివంక్తులనీయపునిద్రయాత్మహా । కులటకుగాగనేమి యొన
గూర్పఁగనేచితివంబుజాననా॥ ౧౧

వ॥ మొదటిసంకేతంబు తప్పినందువల్లనైనను మఱియొకసంకేతాల
యంబుదాజేరకమునుపే పతిచేరెనేమోయనియైనను శంకించునదియనుశ
యాన । అలయనుశయాన వర్తమానస్థానవిఘటనానుశయానయు స్థా
విష్టానాభావసంకేతానుశయానయు సంకేతస్థలనాముకగమనాను

మానానుశయానయుసనఁ దిగ్రీ సయగునందు॥ ౧౨

వర్తమానస్థానవిఘటనానుశయా. చ॥ పొలుపుగనిన్వాస కముడి వోయినయుంతలవంగకుంజములో। కలయగనాకురాలిపదికన్గొనుసంతస పాంగరేఖలన్। నెలకొనెవాంఛారలిది నిక్కముకుంజరయాన కేమకో। తళుకుల చెక్కు ధాళగళ గాళధీప్రభలందిమునఁగన్॥ ౧౩

భావిస్థానాభావశంకానుశయాన. క॥ నిదరించునెమలిగుంపులు। కదలెడుఁ బారావతములుగలపనమెవిహం। బిదిపోవలేదెమరిప్రియ। సదనంబున కేగవమ్మసౌఖ్యముఁగొమ్మా। ౧౪

స్వానధిష్ఠితసంకేతస్థలనాయకగమనానుమానానుశయా॥

క॥ శ్రుతిగతరసాలకిసలా। మృతనిర్మలగంధుఁడుగుచుపీధినివచ్చెన్। గితికల్మషహారిగనియ। ద్భుతగలినశుప్రవులరాధబాటబాటరాల్చెన్॥

ముదిత. చ॥ వదినెయవన్యహాబధిరవల్లభుడంగడిదాయబోయెసీ। ముదుసలియత్తమామంతిముగ్ధులుసంఘులుసన్నబోవ్రినగా। నసనిదిరంగశాయికనియన్యునిజేరింతాంగిచన్మోసల్। పొసలగనున్న మత్స్యలకపూరితకఁచుకివిప్పానర్చుచున్॥ ౧౬

సాహసిక. ఉ॥ వెన్నెలబైటనాడుచును వేడుకనాథునికీవునన్నన॥ గన్నులుమూయుమంచుసనికాతెయు బిమ్మటనింటియాతనిం। గన్నులు మూసిజారుగపికంటనుశేరియుదాత్తవస్త్రలై। పన్నుగగామయాగిపశు బంధమొనర్చిరిఫూర్వలీలలన్। ౧౭

వ॥ సమయోచితంబుగా మాటపొరలింపున సమరఁబలుకునదిప్రతిభాచతుర॥ ౧౮

యలప్రతిభాచతుర. ఉ॥ కోటదిగింగిజారి యొక కుంభము తెప్పగ నీదిపోవస। నీ్నటనుబట్టునమ్మొసలినేజెవిసంగుళిమీటిదాటగా। నీటున గూడెనొక్కడని చెచ్చెలివేసముబూనునాఘగా। జూటినెరింసిఁబాంకెఁ గలసోద్యములంతటమేలుగాంచితిన్॥ ౧౯

వ॥ అపలాపించిరోదనంబునం గ్రియునేఎకొన నేచుగ దియపలాపచతురయం। ౨౦

యుపలాపచతుర. ఉ॥ చీఁకటిలోఁ బొదం జెలియ చేరెనుజారునిఁగోరి చోరతం । జేకొనియింటియాతడట చేరెను కోరికనిద్దరుంభ్రమన్ । జేఁ కలగూడు వోఁ దెలిసినుందగిహాఁ నెలనుండిపొంచిసీ । వీఁకలున్నదుకంటిసని వెక్కుచునేడ్చ్విభుండు వేడగన్॥ ౨౧

కన్యక- చ॥ కనుబొమవాలుగాని గుడఁగన్గిగిచెంతలఁ జిందుదొ్రక్క । గా । మునుకొనిహారముల్ బెళుకు మూపునఁ గర్ణవతంస మానియిం పొనరఁగగర్ణరంధ్రమున నుంగరమున్ మొనవేె్రలఁజీరుచుం । గనుగొ నెధన్యునిన్ ప్రతిఁ గన్యక యోరగనవ్వులూరగన్. ౨౨

ద్రవ్యమాత్రప్రధానంబుగా సకలపురుషులయం దనురాగంబుగలది సామాన్యయల॥ ౨౩

సామాన్య. మ॥ తనియన్మంగడనించినట్టి ధనముద్గాతన్నిరీక్షించియిం। పునననోన్యనిగూఢమందు క్రియనుప్పొంగెంగుచద్వంద్వము । స్తనలం దండలచాయఁజెందెఁ దుదనానందాశ్రులక్కాంతకున్। ఘధరసంఖ్యాకధ నంబుకై శ్రుతుఁ చెంతంజేరెనేతాౖజ్జముల్ ॥ ౨౪

వ॥ ఈసామాన్యయం దాగంతుక సామాన్య యనునది యంత ర్భావయల॥ ౨౫

ఆగంతుకసామాన్య. చ॥ పతికినధీననై వెతలపాలుగనుండితిఁగొన్ని నాళ్ళనే । సతతనిగూఢభావములజారతనుండితినేటిదాకనీ । కతలికనేల వంచుగుతుకంబుననిప్డు వేశవాటికా । స్థితిగడిదేరియేగడనజేసెదనే చెలి చందమొందగన్॥ ౨౬

వ॥ ఇది కేవల పరకీయా సామాన్యా లక్షణం బష్టాదశ పద్యదళంబు లునష్టవచన కేసరంబులుంగలద్వితీయకుసుమము॥ ౨౭

వ॥ శ్రీకరంబుగా త్రయోదశభేదంబులగు కేవలస్వకీయాలక్షణంబు ను ద్విప్రకారంబగుఁ కేవలపరకీయా లక్షణంబును దదంతర్భావలక్షణం బులును ద్వివిధంబగు సామాన్యాలక్షణంబు నుదాహరించితి నింకంద్రివి ధనాయికలకు సాముదాయికవిశేషలక్షణంబులుదాహరించెద నాయిక

బు గుణవిశేషంబుల నుత్తమమధ్యమాధమలనఁ ద్రివిధలగుదు రెట్లనఁ బ్రియుండహితంబొనర్చినం దాహితంబు గావించునది యుత్తమ - చేష్టలుత్తమంబులై యుండునవి। ౧

ఉత్తమనాయిక. చ. చెలువుమగుబ్బచన్నొనలచిన్నెలతో శ్రీమముఁ
దిచేరిన । స్ఖలితమందహాసరుచిచందన సారమలందిచూపుడా । ల్క
లువలబూజసేయుచును మ్మని తావులుగుమ్మరిల్లగా। లలనమృదుప్రియో
క్తిసుధలన్వడిదేర్చివిధ ఇడుమెచ్చగ౯॥

వ॥ ప్రియుండు హితాహితంబుగావించునెడఁ గాహితాహితచేష్టలం జేయునది మధ్యమయగు। ౩

మధ్యమనాయిక. మ। పిలువన్నేరము జేసియు వ్ఛడునిర్భీతిన్నెరుల్దు
ష్టౌరం। గలయంగోపికి నాతు బాణముల ధిక్కారంబుగావింపగ। చ్చెలు
వుండంతటనీవిఁజార్చ సరసశ్లేషకలాపయై। చెలిదానిచ్చెనుగాత్రిక
ల్పాంతికాసీమన్మహాదానము౯ ౪

వ। హితముసేయు ప్రియునియం దహితంబు దలంచి కోపించునది యధమయగు॥ ౫

అధమనాయిక॥ చ॥ నెలకొనినీదుమార్గముననేడగబద్మచయం
బుగాల్చియు। స్ఖలితగంధసారఘనసారముదోవలజల్లునాధుని। జు
లకగనీవుగుంభితకుసుంభరసార్ద్రనభంగవస్త్రము। గ్గజని ఛేత్తు గాహాతులఁ
బాఱదత్చెదవే లతోమలీ। ౬

వ॥ మఱియు నీనాయికలు రతిసమయంబునం దృప్తయనతృప్తయఁ దృప్తాతృప్తయనఁ ద్రివిధలగుదురందు॥ ౭

తృప్త. చ॥ అలసితి నీకుదక్కితిని హాయనిసౌఖ్య సుధాబ్ధిదేలితా ।
సొలపున దైన్యభాషణము సొక్కనసల్పినకౌఁగిలింతల । న్నెంకొనుసార
పత్యమున నేను లానుభవదనేమియుం। తెలియుమ సోలు సోమగి తృప్తి
వహించరలిరిమిఁదిలి౯॥ ౮

అతృప్త. చ॥ పలుమరుగొమ్ముగట్టుచును బచ్చిగఁ దిట్టుచుఁ గోరు
పట్టుచుం। జలములఁగేలిలో దొడలునైగెంచుమాపుల పెంచ్చరింపుచుం।

గలరవకూజితోద్ధతులగాంతునకుం దమినెచ్చగించితా | రలసియునుంబు నారతులకాసలవీడరతృప్తకామినుల్ ॥ ౯

తృప్తాతృప్త. చ॥ అలరఁ గ్రమక్రమంబున, బరాక్రమ మంసవిలోలకేశయై | నలిగియుఫూలదండయన నామెదవాఁ్రిలివికుంచితాక్షియై | నిలువిషుచాలుమూర్ఛలితి నీవికఁ బై కొంసహోరియంచు న | త్కలరవదీన వాక్యయగుఁ గామినినేఁ గరఁగించితిన్రతిన్॥ ౧౦

వ॥ ఈతృప్తాదిభేదంబు రతిసమయంబునంగాని యన్యసమయంబున నెన్నంబడదు మఱియు నీనాయికలు దివ్యలదివ్యలు దివ్యాదివ్యలునందు త్రికారంబగుదురు వారినెఱుగించెద| ౧౧

క| దివ్యలుయిందార్యాదుల | దివ్యలుమాళవికమాలతియు మొదలెన్నం | దివ్యాదివ్యలసంగు | భవ్యలురుక్మిణియుసీతపాంచాల్యాదుల్|

అట్లదివ్యాదినాయకులు. క| దివ్యులుపురందరాదుల | దివ్యలుమానవులనెన్నదివ్యాదివ్యుల్ | భవ్యులుపార్థాదులునని | దివ్యాదిత్రిప్రమంబెఱుఁగి పల్కుదుర్ | ౧౩

వ॥ మఱియు నీనాయికలన్యాసంభోగదుఃఖితయు వక్రోక్తిగర్వితయు మానవతియునను త్రివిధలగుదురు॥ ౧౪

అందు అన్యాసంభోగదుఃఖిత | క॥ అంకుటతోటకుబోయితో | చెలియా యా యధమునీలుజేరితో యకటా | యంటయదికాదన నేకిర్యఁ | గలిగెన్నే మేనఁ గింశుకాభరణంబుల్॥ ౧౫

వ| వక్రోక్తిగర్విత, ప్రేమగర్వితయనియు సౌందర్యగర్వితయనియుం ద్విప్రకారయగునందు॥ ప్రేమగర్విత|

చ॥ నికరములైనరత్నరమణీయవిభూషలునీదుమేనికిన్ | సకియయు లంకరించి దొరసానివిగావికఁ గాకబోదువే | చకితుఁడుకాచు బ్రేమఁగను సన్నలకేళిగిజుంచునాథుఁడే | సుకరముగాకనస్పలనిసామ్ముగాసంగికను న్నమాగేడల్ | ౧౬

సౌందర్యగర్విత. చ॥ వాగుర్వు తేటనీడుసిపవాలుఁగనుల్ జలజోప మానముల్ | కలకొనుదియ్యమాటలుసుధారససామ్యములంచు మెచ్చు

నా । చెలువునియందు కేమియుకఁ జేసెదఁ దెల్పఁగదమ్మ నెచ్చెలీ । నె
లకొనునాదు తాళిమియు నేరము గామది నెన్నగాదగున్ ॥ ౧౮

వ॥ మానంబుగలయది మానవతి - ప్రియుండపరాధంబానర్చుటవల స సూచితంబగుచేష్ట మానమనంబడు నలమానంబుగురువనియు మధ్యం బనియు లఘువనియుఁ ద్రివిధంబగు నెట్లన-స్వల్పప్రియత్నంబునం బరిహార్యంబగు మానంబులఘువు కొంతప్రియాసంబునంబరిహార్యంబగు మానంబుమధ్యమంబు నత్యంతప్రియాసంబునం బరిహార్యంబగుమానంబు గురువనందగు ననాధ్యంబగు మానంబు రసాభాసంబు నాఁబరగు నంద న్యస్త్రీ దర్శనంబునం బుట్టిన మానంబు లఘువు - అన్యానామగ్రహణంబునం బుట్టిన - మానంబు మధ్యమంబు అన్యాసంభోగ చిహ్నవలోకంబునం బుట్టిన మానంబు గురువుగానెగడు - మఱియు సంతోషంబుచే యు మాత్రంబు చేసను పరిహార్యంబగు మానంబు లఘువు పాదాదంబు న నానలతబెట్టుటవలన పరిహారంబగుమానంబు మధ్యమంబు - పాదప్రణామంబులు దివ్యాంబరాభరణంబులు నిచ్చుటవలనఁ బరిహారంబగుమానంబు గురువనాబరగునట్టి మానంబులందు మానవతి। ౧౯

అందన్యస్త్రీదర్శనజనితమానవతి।

లఘుమాన. ఉ। పెపరియుంగనొక్క-యెడఁ బోచ్చలమయ్యెనిమేన ఘర్మముల్ । కంపనలీలనొక్క-యెడఁ గంటికెరంపుగు నన్య కామినీ । సొంపుగసీకుభాయికుఁడు పొమ్ములుబెట్టుచుఁ బోచిసంతెరా । నీ ష్ట తే మనోయెచటనిల్పెరొ మానవెరుంగ వేమియున్ ॥ ౨౦

అన్యానామగ్రిహణజనితమానవతి।

మధ్యమాన. క॥ చెలినిన్ను దానిపేరం । బిలిచితిఁ నిభ్రమంబునెతెలఁ బెట్టకునాచేఁ । దలఁగికనట్టి పగదే । బాలుపగు నీకోమరాజి భోగీం ద్రింబున్ ॥ ౨౧

అన్యస్త్రీసంగమచిహ్నవలోకనజనితమానవతి ॥

గురుమాన. చ॥ అలవడగానపత్ని చరణాలగుళిలత్తుక ఫాలభాగసం। కలితముగాగవచ్చు దన కాంతునిజూచినయంతఁగాంతకుం గలుషితచంచ

యుత్కుటిలకాంతదురంతదృగంతకాంతిచే। నలరెడుఁగణఁ మౌక్తికములన్నియుఁ గెంపులనంగనందగున్॥

ఏకశయ్యాన్యోన్యవియోగసంయోగము।

ఉ॥ వింతగు మోవి కెంపుగని వీడెము పక్కిటికేకమలిఁన। య్యింతివిడెం బానంగఁ దను నెన్నక మళ్ళివిభుండు శయ్యపై । నంతమనోజవేదనలయారటమోర్వఁగ లేక నిద్దరుం । బంతుగఁ గూడి రెప్పటలనాటను నిద్దురమబ్బు పొంపునన్। ౨౩

ప్రేమాధిక్యము. క। చెలియా మనయిరు మేనులు । వెలయంగా భేదమైన విరహము గలుగుం । గలసియ భేదంబైనం । గలుగవు గాంతియు నగవుఁ గలభాషణముల్॥ ౨౪

వ॥ ముఖ్యా ప్రగల్భా నాయికలు మధ్యాధీరాదిభేదంబుల నాయికలైరి యాగుణంబు జ్యేష్ఠాకనిష్ఠాది భేదంబుల రెట్టింపం బన్నెండ్రైరి ముగ్ధయుం గూర్చ పదముగ్గురైరి - పరకీయయుం గన్యకయునుం గూర్పంబదియేడుగురు సామాన్యయుం గూర్పఁ బదియెనమండ్రైరి. యొక్కొక్కరు అష్టావిశేషంబులు స్వాధీనపతిక వాసకసజ్జిక విరహోత్కంఠిత విప్రలబ్ధ ఖండిత కలహాంతరిత ప్రోషితపతిక అభిసారికలనఁ దొమ్మిదేసి విధంబులవారైరి. ఈయెనిమిది భేదంబులు నొలుత జెప్పిన పదియేనుగురు నాయికలకుంగలుగ లెక్కకు నూటయిరువదియెనిమిది భేదంబులయ్యె-వీరికుత్తమ మధ్యమాది భేదత్రయంబున మున్నూటయెనుబదినాలుగు విధంబులయ్యె-వీరికి దివ్యాది భేదత్రయంబునుం గూర్చ వేయునిన్నూట యేబది రెండు విధంబులయ్యె నిదిగాక జాతిభేదంబువలన జూచిన నీనాయికల భేదంబులనంతంబులగు మరియు ముగ్ధకు ధీరాదిభేదంబు స్వాధీనపతి కాదిభేదంబులెన్నందగకున్నం బూర్వగ్రంథంబులవారు కలుగ నుదాహరించుటం జేసి నేను ముగ్ధకు స్వాధీనపతి కాదిభేదంబు నిరూపింపవలసితి మరియును

ఇది షోడశ పద్యదళంబులం నవ వచనకేసరంబులందగు తృతీయ కుసుమము॥ ౨౫

గద్య. ఇది శ్రీమత్కోదండరామచరణసరసిజధ్యానధుర్యధౌరేయధురీణ
భరద్వాజగోత్రపవిత్ర వేంకట మంత్రిపౌత్ర గంగయామాత్య
పుత్ర సత్కవిజనమిత్ర సుకవిలతాంగిపవిత్ర గుడిపాటి నరసయ
పారావారగాంభీర్యసుధాకర సురసాలికోదండపతిప్రణీతం
బైన శృంగారరసమంజరియందు ద్వాపంచాశత్ప్రకృ
తిదళంబులుం దశయోనివిశేష కేసరంబులుం
గలిగి కుసుమస్త్రియాంత్రకంబగు
ప్రథమగుచ్ఛము సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు.

శృంగారరసమంజరి.

ద్వితీయగుచ్ఛము.

క॥ శ్రీరంగధామవదనాం । భోరుహవీక్షా ప్రహర్షపుంకితగండ ।
స్మేరాధరపల్లవయగు । శ్రీరంగేశ్వరియభీష్టసిద్ధులొసంగున్ ॥ ౧

తే-గీ॥ సరణిస్వాధీనధవవాససజ్జికయును । వెలయువిరహాసముత్కంఠి
తయును । యరయఖండితయునుగలహాంతరితయు । సరసప్రోషితపతి
కాభిసారికలన । ౨

వ॥ ఈక్రమంబున నష్టవిధనాయికలయందు స్వాధీనపతికయనునది యెల్లప్పుడుం దనయింగితంబెఱిఁగి స్వాజ్ఞకులోబడి నడుచుపతిఁగలయది. ఈస్వాధీనపతికకు వనవిహారాదులు మదనమహోత్సవములు మదాహంకారాదులు మనోరథావాప్తులు చేష్టలగును. ౩

ముగ్ధాస్వాధీనపతిక. చ॥ గరిమకుచంబులం గ్రశిమకౌనుసంగాంతిమ
యూంగకణంబులుం ।బిరుదులమిక్కిలిం బ్రథమస్ఫీతిమనప్రియావాక్పటుత్వ
ము । సరిపటిసన్మహోద్రఢిమసక్రియమాపుణ్యమునయానము । స్మేరవ

డిలేకనున్నఁ బతిమిక్కిలిచూచుని దేమిచిత్రమో। ౪

మధ్యాస్వాధీనపతిక. చ। కరములనీవిఁ బట్టినను గబ్బిచనుంగవనంట నీకునే। విరివిలుజోదుకేళికిని వేళయొసంగకఁ జిక్కువెట్టినన్। సురుచిరలీలనాపయినిచూపులునిల్పి ప్రియానుకూలుడై। సరసుడునాడుచెంతవిడఁ జాలడిదేమనియందువే చెలీ॥ ౫

ప్రౌఢాస్వాధీనపతిక. చ। నలపును మోముఁగన్నులునువాతెరపల్కులుహాస్యలాస్యముల్। చెలువుగనున్న నీకుసరిలేరని మెచ్చుచునన్యకామినిం। తెలియగవాఙ్మనోగతుల దృక్పదవిం గలనైననిన్పడో। చెలియరొయిట్టినాథుపయి నేయకు చేయుటుభేదబోధనల్॥ ౬

పరకీయాస్వాధీనపతిక. చ॥ నిలయమునన్నె జాంగినలు నీరరుహాయతనేత్రిలందియల్। ఘలుఘలుఘల్లుఘల్లుమనఁ గంకణఝాణఝణల్చెలంగగా। వలచినవారిలుంచియును వల్లభుచూపులదేమొనాపయిం। దలగవుహర్మ్యగోమలవితర్దిసఖీజనసమ్ముఖంబునన్। ౭

సామాన్యాస్వాధీనపతిక. మ। కలఁటింటింటసుధాసమద్రిలహరీకల్లోలలోలేక్షణల్। వలపుల్మీరవిభుండుమన్మథకలావ్యాఖ్యాత్రిసంధున్ననుం॥ బలుమారున్నుతిసేసిరత్నములతో పైపైధనంబిచ్చుచుం। దలగండేమి విచిత్రమోచెలితనుందామెచ్చరాదెంతయున్॥ ౮

ఇది కేవలస్వాధీనపతికా లక్షణంబగుప్రథమకుసుమము.

—:o:—

వ॥ అప్పుడు ప్రియుండు రాగలఁడని సురతసామగ్రి సన్నాహంబుజేసి తానలంకరించికొని యెదురుచూచునది వాసకసజ్జిక మనోరథసఖీపరిహాస దూతికాప్రశ్నభోగ్యవస్తుసంపాదన మార్గావిలోకనాదిచేష్టలంగలిగియగునల। ౧

ముగ్ధావాసకసజ్జిక. మ। చెలియల్హారముగూర్చుచు న్విరిసరుల్పేర్కూర్చుచుంషంగదా। నెలమిందీపములందునింపుచునిజాభీష్టానురూపక్రియల్। చెలియింపంగనవోఢసస్మితయునై వ్రీడాకులాపాంగయై। కలయంజూచి విభుండువచ్చునెరసంగాం ముంజల్పించిమై॥ ౨

మధ్యావాసకసజ్జిక. చ॥ చెలులకు నేర్పుఁజూపుగతిఁ జిత్రములైతగ గూర్చిహారముల్ । సొలపులుమీరఁ జిత్తరువుఁ జూచినలీలలజూచుమూ గఁగాముం । గెలనసఖీవిభూషణజిగీషనుదాల్చునుమూత్న భూషలీ । లలన చరిత్రిఁ గన్గొనిమహాళామాళినవ్వోమరుండునెమ్మదిన్॥ 3

ప్రౌఢావాసకసజ్జిక. ఉ॥ పొందుగమేనసొమ్ములిడిపూనికధూపితనీలవే ణియై । చందనవీటికా ముకురజాలముతల్పముచెంతఁ జేర్చిఁగా తా । నంద మమీర దేహరుచిహైమసుమావలిమేలుకట్లుగా । నిందునిభాస్యచూచు కడునింపుగనాథుఁడువచ్చుమార్గమున్॥ ४

పరకీయావాసకసజ్జిక. మ॥ లలిగానత్తనునిద్రపుచ్చివడిజల్లం జేసిదీ పఁబులం । గెలనన్సాధకపోతపోతరతిసంకేత్తంబుగాపల్కుచున్। లలితా వర్తితపార్శ్వయై చెలిక పోలాలోలతాటంకయై । చులకల్నాథుఁడువ చ్చె నేమొయనిచూచున్నయ్యహస్తంబుగన్॥ ५

సామాన్యావాసకసజ్జిక. చ॥ వెరవునజంటరై కముడి వీడ్చుటకుంగర కంకణంబులుం । హరువుగమోవియానుటకు హారముగుప్పెలఁ గేలనం టగా । మురువగుఁ గాంచికాగుణముముచ్చటలూరగ వారకాంత తా । సరసవటీరసారఘునసారములందును గోర్కెమీరగన్॥ ౬

ఇది కేవలవాసకసజ్జికాలక్షణంబగు ద్వితీయకుసుమము

—:o:—

వ॥ సంకేతస్థలంబున కింకం బతి రాఁడాయెననిచింతించునది విరహో త్కంఠిత అరతిసంతాపవిజృంభణ దేహకార్శ్య కంపరోదనంబులం జె లులతో దనదుఃఖమునుం జెప్పకొనుటంగలదియుల। ౧

ముగ్ధావిరహోత్కంఠిత. శా॥ ఎంచన్నాపతిరాఁడదేమొమరియేమేనా క్షిణోఁ గూడనో । యంచుంజంతిలు నెచ్చెలిన్నడువ డెంతై నంగడున్ని గ్గున । న్నించునవ్వొచ్చనియూర్పులంజకితదృక్షి రేజమై చూడదుం। గించి త్పక్వమధూకపాండురుచిజెక్కిళ్లన్వహించున్వడిన్ ॥ ౨

మధ్యావిరహోత్కంఠిత. చ॥ పిలువకఁ బోదునెచ్చెలియ పిల్చిన మార్గమిసభీతిచే । నిలిచెనొకాక యొక్కనవసీరజగంధికి చిక్కెనో

యనిం। గళవళమంది బాష్పములు గ్రిమ్మగనుండు లతాంగికర్ణసం। చలితనువర్ణకైతకరజంబులుకన్నులరాల్చెసంబునన్॥ 3

ప్రౌఢావిరహోత్కంఠిత. ఉ॥ తల్లివినీవెరాత్రి యుకం దండ్రివినీవె మహాంధకారమా। చల్లనిచుట్టమా దుపురసాలమనెచ్చెలివైనకుంజమా। వల్లభుడైనమాధవుడు వైఖరిగానిటకేలరాడునా। తెల్లముసేయ్యదీరనదితథ్యముగా వివరించిపల్కరే॥ ౪

పరకీయావిరహోత్కంఠిత. చ॥ వనములనిల్చితిన్తలదవాగ్నికణంబులం బానమాడితి। స్మరపిజపూజజేసితిని మాటికిగమ్మనిపూలరాత్రివే। నను పగజాగరవ్రతముసందితి సిగ్గునుదానమిచ్చియా। ఘనతపమాచరించి యును కాంతుడు రాడికనేమిసేయుదున్। ౫

సామాన్యావిరహోత్కంఠిత.

ఉ॥ కాంతుడు రాడిదేమొ యొక కామినిం జేరెనో కాకయంచు దాం। జింతమొనర్చుచు బెదరుచిత్తముతో ఘన బాష్పధారనే। తాగ్రింతమునందుజాల్కొన నఖాగ్రములన్ వ్రాలివారజిమ్మియు। త్యంతధనాభిలాష వెలయాలుదిశల్గనుం గాతరాక్షియై। ౬

ఇది కేవలవిరహోత్కంఠితాలక్షణంబగు తృతీయకుసుమము.

—:o:—

వ॥ సంకేతస్థలంబున వంచింపంబడి పతింగానక చింతించునది విప్రలబ్ధ. అత్యంత వేదన నిట్టూర్పు సఖీజనులందూరుకొనుట విరహపడుట కన్నీరునించుట మూర్ఛిల్లుట మొదలగునవస్థలంగలదియల॥ ౧

ముగ్ధావిప్రలబ్ధ.

చ॥ చెలియలతప్పబాసవగజేసి నికుంజముం జేరియచ్చట। న్నెలకొని నాథులేమిగని నిల్చియునిల్వక దత్తరంబున। న్లలితమదభ్రమద్భ్రమరలాస్యచమత్కృతులుప్పతిల్లగా। సాలపుంబిసాళిచేం బెదరుబాపుంం జూచెనవోఢచెంతలన్॥ ౨

మధ్యావిప్రలబ్ధ.

చ॥ పరుపడినాలతాంగి మొదబాటుగు గేళిగృహంబు జేరెమె। వ్వరు

నెఱి సెమ్మోవి పాచి నునువాతెర యూర్పులఁ గందువారఁగా । సరసోరసాక్షు-
మాటవగ నర్ధవికస్వర లోచనద్వయం । బరమొన వంటనొక్కు-మడుప
చ్చ్యుపసింపఁగ నిల్చి నిల్చెర ॥ 3

ప్రౌఢావిప్రలబ్ధ.

ఉ। కాంతుని రాక గోరి యుత్పలకస్వరలోచన వచ్చి శూన్యపం । కేతగృ
హాంబుగాంచి ఝుష కేతనుఘాతకరయుం దలంచితా । దూతికనంపద
న్యోఁ జలితో ననచేమియు నాడదెవ్వరి । పూర్భాతిగతోశమారహారపోవ
సెన స్నని సీసెఁగినాఁడఁట । ౪

పరకీయావిప్రలబ్ధ.

చ। సలియుం ద్రవ్యభుజంగమ స్తకమునంటన్మోట్టికూలంకష । జ్వాల
లాట్టసటదాటియుం గుల్గఘన ధ్వాంతంబుఁ జేపట్టియుం । జలినాధుంగన
లేక సరిదము గిడిఁ ఫలగి జూపెన్మహా । కులమైకాంతకృతాంతమత్త
మృగాపాయ భయంబుగా నెన్నుమన్ । ౫

సామాన్యావిప్రలబ్ధ.

చ॥ సగసుగనోష్ఠింపం వినలు సిల్కుచుమడుమువారకాంతయుం । బరు
నడి మోతిచేఁ గపటభావలసంచితయన్యోనేనితా । పరివిగనాసట్రద్భమ
నపేక్షను నింపుచున్ బల్లవాలితో । గెరంబుచు బుద్ధునుభము సకేళివికుం
జముఁ బ్రోవింపుగనే ॥ ౬

ఇది కేవలవిప్రలబ్ధాలక్షణంబగు సప్తమప్రకరణము.

—:o:—

వ॥ అన్యసంభోగచిహ్నంబులతో బ్రాప్తుఁడగు కాంతుంబుఁ జూచి ఖండితంగనికో
పించునది ఖండిత యస్ఫుటాలాప చింతాసంతాప నిశ్వాస నిర్వేదతూష్ణీం
భావాదిచేష్టలుగలిగియుండు ॥ ౧

ముగ్ధాఖండిత.

ఉ। చెన్నుగ నీమెసంగిలకచిహ్నమిదేమని యెన్నిమోమేఁ దా । నన్నిటిమా
రగానుడుగనిచ్చ దినంచునవోఘసంతతి । నన్నున జేసిముప్పిడిగ మచ్చిక
తోన్నవిలాసతనోం । గన్నులఁ గప్పె ముచ్చటను గానని పల్లభుఁ డింగి

తిజ్ఞారె॥ ౨

మధ్యాఖండిత.

చ॥ కులుకుఁ బిసాళినిబ్బరపుగుబ్బలరొమ్ము పోటుసీటుల । న్వ్రాలఫు ఝుమిరారు పాణివిభువక్షముగన్గొనివేడియూర్పులం ॥ బలుమరునంపదే మియును బల్కదుకొత్తరమందివేకువ । న్మలయజగంధిరోగముఖమజ్జన రీతులనాజె బాష్పముల్॥ ౩

ప్రౌఢాఖండిత.

చ॥ పరిపతిఫాలకుంకుమముఫాలమునంటినినాథుజూచియుం । బసుమ ములాపదూర్పుసెగబారగఁ జూడదుమోమువాంచిచి । త్తరువుమెరుగు బొమ్మయనఁ దన్విపరిభ్రాంతనుమంగళంబుగా । మనువుగ జేటిచే నిలువుట ద్దముఁ గైకొనిమాపవేన్సఁ న్॥ ౪

పరకీయాఖండిత.

ఉ॥ నారినవేతిరియొత్తిలిగసందిటిదండలనొక్క వేళ్ళ । దీరుగునా థుకంఠమునుడిల్లముగాగనియన్యభీతిచే । నా రెకుపూప [illegible] లుసిప్ప దు వాల్గొ గోరుమీటులం । దూరమున న్మెలంగి నలుపు ముగంబు నఁ జిమ్మె బాష్పముల్ । ౫

సామాన్యాఖండిత.

చ। గుసతుం నిగపతుముగ గుబ్బలపోటుగినంగనమ్యొనే । నెరవున జూచివత్తమను వేడుకకిచ్చిన సొమ్ముపక్కసీ । వరవృ [illegible] నేమయినని మ్మమనుమ న్వాలయాలునాథునిం । గరముబట్టి కోరిసెగదుకంకణనాద ముబుల్లిల్లగ॥ ౬

ఇది కేవలఖండితాలక్షణంబగు పంచమకుసుమము.

——:౦:——

వ॥ కోపంబున పతినిబువెడలించి పిదపఁ బశ్చాత్తాపంబుచే వ్యథఁ జెం దునది కలహాంతరిత భ్రమము పరితాపము నిట్టూర్పు సమ్మోహవేసన [illegible]॥ ౧

[illegible]

చ॥ వెనుకొని ప్రాణనాయకుని వేడదుసిగ్గున నాప్తమౌ సఖి। జనము లాత్మోడ నేమియును సన్నలఁ దెల్పదు పంకనాళిలం। బౌనరగిపీవ మిక్కిలిన క్రోధభయామ్ల తరాంతరంగమై। చినుకవపాంగ బాష్పములఁ జిమ్ము మనస్సు కృశించెఁ బిమ్మటన్। ౨

మధ్యాకలహాంతరిత.

చ॥ తెలివిడినాసఖీ తతికి దెల్పక దీరదుదుఃఖ మెంతయుం। దెలిపదవస్న నామనము దిగ్గుసిగ్గున నెగ్గులాడెను। స్వాలనికనెట్టులుంచుఁ దనవల్లభుతోఁ గలహించుచందము। జెలులకుఁ దెల్ప జేయుచవిపదుగాఁ గమి శ్రోత్తమాంగమై॥ 3

ప్రౌఢాకలహాంతరిత.

చ॥ సొలయుచు వ్రేఁగి మామిగులశోణితమందగ వేలనయ్యయో। పలుమరువాగ్విరోధమును బన్నితివేమిటికేక రాజ్యమా। చలమునపోరిసజ్జమెకన క్రమముగాఁ గలహింపచేసితే। వలనుగదైవ ధృష్టులగువార లెఱుంగరు గాహితార్థమ్ముల్। ౪

పరకీయాకలహాంతరిత.

చ॥ పొలిసెసుధైర్యసంతముడివోయెను లజ్జయుఁ గ్రిందుపడ్డదై। కలగురుపుల్ల ఘుత్వమును గాంచిరి వారిందునెల్లఁ గాల్వరై। యలవడె వేమినో జ్ఞకారకట్టిభిన్నదిలేకఁ బొమ్మనన్। వలసినకోపమందబలవంతునుగాఁ డెవిధాతయేటికిన్॥ ౫

సామాన్యాకలహాంతరిత.

చ॥ ఎడనెడరాసులై ధనము లెవ్వానివల్ల గృహంబు జేరునా। వెడని లురాయలట్టి ఘనవీరుడు ప్రేవనిబంటువయ్యెనా। దడియకనట్టిదాత నొకతప్పునసైఁచకఁ బొమ్మటంటిహా। పెడతలనుంపుగాయువతి బ్రాంతము కల్లనుబుద్ధిమెన్నఁగన్॥ ౬

ఇది కేవల సామాన్యాలక్షణంబగు షష్ఠమనుమను.

వా। నిజిపేశాంతరగతుండై యుండి వచ్చియుంపెనుసది ప్రోషితభర్తృకా నాయికాసంగతి యగు॥ ౧

ముగ్ధాప్రోషితభర్తృక.

ఉ॥ కేవలదుఃఖమందియు నఖీజనతో వచియింపనోపదా । శైవలశయ్య జేసియును సైఁపదసిగ్గునఁ బవ్వళింపగా । నావలగిద్దనస్వరము నంచ దుచింపమ శాష్పబిందువు । ల్యాపజుఁడేయెరుంగు నంభామమ హంచు దురంతతాపముల్॥ ౨

మధ్యాప్రోషితభర్తృక.

ఉ॥ చీ యిమమున్న కట్టెనదవేరులు నెవ్వటికంకణంబులే । చిరిగిరిపోవ్ల కోటియునశీను శి గొమ్ముననున్న చేకదా । భూమమనాగాంకిరణంబార్త వనంతమహాత్సవంబుల్ । వేసగినోచన్న యునువింతలకాంత సు మిత్రోపే । ౩

ప్రౌఢాప్రోషితభర్తృక.

చ॥ మునువుచెంగుకమ్మనును మొగ్గలసొడలుమిను న్ఫు న్ని । న్ను వడిరన్న కాంచివిభు పైనముతోఁ జనెఁగూషయక్క గా । యెంచిగు నా డిద్దెను నికనున్నదో లేదో యటంచుజూపెగా । వెనుకను నిందనంపంతినే గఁ యచేసను వాశిమూయముః । ౪

పరకీయాప్రోషితభర్తృక.

ఉ॥ అత్తయొంగకీరజములంటదుకన్నొబ్బమ్మసైగజూచిదా । నిత్యం పాళ్ల ధారిణకు చేమగునోయనిశోడికోడలుం । బత్తుగమాటలాడి ఒప్పిలుక్కు కుత్తరమిమ్మనాత్మలో । వితతాశోకీడియూప్పణము భీతిగచిత్తము తత్త రింపఁగన్॥ ౫

సామాన్యాప్రోషితభర్తృక.

చ॥ విరవిగగాఁచనావిరహవేదనచేనగు పీరిమబెంచిని । త్వరగతిగాం తుఁడేమగుణ వచ్చినవార్తమలీయగోరుదా । మరికినువమ్ములన్మోమి మాటికివాకిటనిల్చి వెక్కుచుం । జిరముగ బాష్పబిందువులఁ జిందువరాంగన వెగ్గలంబుగన్॥ ౬

ఇద కేవలప్రోషితభర్తృకాలక్షణంబగునష్టమకుసుమము.

—:o:—

వ॥ తా నాయకు ననుసరించుట లేక నాయకు దననుసరింప జేయుటమైనం జేయునది యభిసారిక సమయోచితాలంకారము శంకానుబుద్ధి నిపుణత కపటము సాహసము మొదలగుచేష్టలంగలదియలు॥ ౧

ముగ్ధాభిసారిక.

పరగన్వారిదతాంత్రికుండు తెలిపెన్ బ్రస్థానసై మిత్రము । స్మరుపుం
దూతికలీలదోచెం దిమిరాసికంబుఝిల్లీధ్వను । ల్వారకల్యాణసుమంత్రి
ముల్వాలికె హేలంగేళిసాంకేతికో ॥ త్తరకుంజంబును జేరువేళయిదిము
గ్ధాసిగ్గురావింప వే। ౨

మధ్యాభిసారిక.

చ॥ తెరువులనున్న సర్పములు ధీకొనివచ్చిననీవదేమకో । గరిమగమద్భు
జార్పణకుగంపముజెందెదువారిదధ్వనిన్ । వెరునకధీరవయ్యెదమివేళల
నొక్క తెగాగవచ్చునీ । వరయంగమద్వచోరచనకావలిమోమిడదేమి
నేసెదన్॥ 3

ప్రౌఢాభిసారిక.

చ॥ గురుకుచభారభీరు నవకోమలపల్లవపాదచారివై । వెరవున నా
థుం జేరగలవేబలుజీకటినందు కేమియో । సరసిజగంధిసూనశరసారధి బా
హుకలానిరూఢిచే । నొరపగునామనోరథరథోద్ధతికల్గభయంబదేటికిన్॥

పరకీయాభిసారిక.

చ॥ అలయభిసారికాంగనల కందరకున్నరియేగణింపంగా । జలదమె
ఘానుమంటపము నంతమనంబువెలుంగుపయ్యెదే । కలునలశయ్య రేప
నలుకాననమంగజకేళిశాలయో । మలయజగంధిరోవిను విమార్గమె
మార్గమగుందలంపగన్॥ ౫

జ్యోత్స్నాభిసారిక.

చ॥ చిలుగుమణుంగుగట్టి చిరుచిక్కనిగంధమలందిపూపులం । గలక
లనవ్వునవ్వుచెంగంబలువెన్నెలవేళనాధునిం । గలయంగబైలుదేర న
కంతుండుమానినిం బాణమేయగా । గళవళమందెనన్నం జెలిగన్గొనవెల్ల
గువింతవారికిన్॥ ౬

దివసాభిసారిక.

చ॥ జనములఁ బట్టణాధిపతిజాతరకందరఁ బిల్వఁబంపగా। వెనుగొని యూరనింటగల పెద్దలుపిన్నలుముందరైనవోఁ। బనిగలయట్లునిల్చియె డబాటుగగాముకకామినీమణు। లొక్కానకోని కేళికుంజములఁ గూడుచు వాడుచుఁ బోయిద్దరుఁ॥ ౭

సామాన్యాభిసారిక.

చ॥ సొలపునొయారపుప్పడలు సొమ్ములుమేనఁ జలింపమేఖలా। కలకలరావమ్ము లెలగఘల్లనియందెలుమోయ్రయబ్బైటఁ। గులుకువిసాళిని బ్బరపు గుబ్బలయుబ్బులు మీఱసొంపుతో। జిలుగుముసుంగుబూనివెల చేడియజేరెఁ బ్రియోపకుంజముఁ॥ ౮

ఇది కేవలయభిసారికాలక్షణంబగు సప్తమకుసుమము.

—:o:—

వ॥ ముగ్ధలజ్జాప్రధాన మధ్యలజ్జామదనసమాన ప్రగల్భకామప్రధాన ధీరాధీరధైర్యాధైర్యప్రధాన జ్యేష్ఠస్నేహాధిక్యప్రధాన కనిష్ఠన్యూనస్నేహప్రధాన తృప్తరతిసంతృప్తరతి సంతృప్తతృప్తాతృప్త యతృప్తాశాతృప్త యన్యగూఢచేష్టాప్రధాన ముగ్ధవోలెంగన్యసామాన్య ధనప్రాప్తి ప్రధానగానష్టవిధనాయికల నుదహరించితి నింకబూర్వగ్రంథ సంప్రదాయంబునం దొమ్మిదవదియగు ప్రివత్స్యత్ప్రతికం దెలియజేసెద నల్ల దిత్తత్క్షణ ప్రయాణోన్ముఖుండగు పతింగలయది, అదిపతిసాన్నిధ్యంబునం జేసి ప్రోషితభర్తృకక విరహోత్కంఠిత విప్రలబ్ధలయందుం బ్రియునితోఁగలహించి యవమానింపమిఁ గల హాంతరిత యందు నన్యోపభోగ చిహ్నంబులంగని కోపింపమిఖండితయందు గ్రహాసజ్జీకరణంబులేమి వాసకసజ్జికయందుం బతిప్రయాణంబునివారింపమి స్వాధీనపతిక యందు నభిసరణోత్సవంబుకల్గమి నభిసారికయందు నంతర్భావంబు కార్భావ నటులష్టవిధ నాయికలయందంతర్భావంబు కామినం తజ్జాపంబుకలిమి నంగీకరింపవల సెనది కాకువచనము కాతరవీక్షణము గమనవిఘ్నోపదర్శనము నిర్వేదక్షుసంతాపము సమ్మోహము నిశ్వాసము బాష్పము మొదలగు చేష్ట.

లంగలదియబు॥ ౧

ముగ్ధాప్రవత్స్యత్పతిక.

చ॥ పదరుచిబ్రాణనాయకుడు పైనముబోయెదనంచుఁబల్కిన । న్సుదతియువిన్ననై కడునుసూరనిమోముజవాంచియుండగా । బొదలికమీరనెచ్చెలియపూపొదచాటుక నిల్చియిద్దరుం । బెదరికఫుంగిలింప నెరపెంగలకోకిలకాకలీధ్వనిన్॥ ౨

మధ్యాప్రవత్స్యత్పతిక.

చ॥ పొలతికొయిప్పుడూరికిని బోయెదనంచు విభుండువల్కిన । న్నెలకొనిబాష్పపూరములనింపదుకన్నులవెచ్చగూర్పుచున్ । వలదనివిఘ్నవాక్యములు వల్కదుతత్తరమందియుత్తరిం ॥ బలుమరుఫాలమందడవెఁ బాణినిబ్రహ్మలిపింబఱింపఁగన్। ౩

ప్రౌఢాప్రవత్స్యత్పతిక.

చ॥ ఒసరినకూర్మితోడవిభుఁడూరికిబోయెదనంచుఁ బల్కిన । న్వనుడులతాంగిచేతికిని వీడెమొసంగుచుబోయిరమ్మనీ । మనమునబఱు మొన్నటికిమాపయినుంచుముప్రాణనాయకా । వినియెదువింతగాగనిది వెంబడి నాశుభవార్తలన్నియున్॥ ౪

పరకీయాప్రవత్స్యత్పతిక.

చ॥ మగనిదృణీకరించితినిమామకునత్తకుదుద్దుఁబట్టితి । న్నెగడిననీతి బాసితినినీకయినీవికబైనమైనహా । వెగటగుబాపమిట్లనుభవిపకందీరునెయిట్టిమేనికిం । దగుదగుమన్మథాగ్ని బరితాప సముత్థితతీవ్రవేదనల్॥ ౫

సామాన్యాప్రవత్స్యత్పతిక.

చ॥ పదరుచునీవిటూరికినిబైనముబోయెదనన్నమాత్రలో । నదటున మేనుచిక్కి వలయంబునుబారెను నీదునుంగరం । బదిరయొసంగినంగరముసందుధరించెదఁ గంకణంబుగా । చెదరగనిమ్మటంచు వెలచేడియ దూసె విటుండునిల్వఁగన్॥ ౬

ఇది కేవలప్రవత్స్యత్పతికాలక్షణంబగునవమకుసుమము.

వ॥ మరియుం బూర్వగ్రంథసంప్రదాయంబున సమాగచ్ఛత్పతికయ నియెడు పదియవనాయిక గ్రహింపంబడియెడు నది దేశాంతరగతుఁడై యుండి తత్క్షణంబునవచ్చు నాథునింగని సమ్మోదానందాశ్రు విరహాతాప శాంతులంగలది, సద్యస్సమ్మోదము అబ్బురపాటు గగుర్పాటు అద్భుతాలోచనము పాగ్విరహతాపోపశాంతి స్మితపూర్వోత్సాహభాషణము ముఖవిలాస హర్షాశ్రు సిద్ధమనోరథావాప్తులు మొదలగు చేష్టలం గలయదియుం॥ ౧

మగ్ధాసమాగచ్ఛత్పతిక.

చ॥ చిరముగ రాఁడిదేమొయని చింతిలిమార్గముఁజూచిచూచిమం। దిరమునకూరనుండి నెడదేరగవచ్చిననాథుగాంచిబి। త్తరికుచకుంభఘర్మకణధారలఁ బాద్యమొసంగినవ్వుల। న్వరులనుబూజజేసి కనుచేగఁజనెం బడకింటిచాయకుం॥ ౨

మధ్యాసమాగచ్ఛత్పతిక.

చ॥ ఒదవినకూర్మిదూరమున నుండియువచ్చిననాథుఁజూచితా। గద సికపుంగలింపగమకంబానరించును నింటిచాయఁబోఁ। బదటమునొందు నిట్లుభయపక్షకుతూహలనిశ్చితాత్మయై। కదలుచునిల్చుఁ గొమ్మజిగిగ్రమ్మిన చిత్రరుబొమ్మకైవడిన్॥ ౩

ప్రౌఢాసమాగచ్ఛత్పతిక.

చ॥ కన్నులబిత్తరంబువలిగబ్బిచనుంగవనుబ్బుమోముకు। న్వన్నెగనవ్వుగల్గెఁ బతివచ్చెనుయిప్పుడదేమిదెచ్చెనీ। సన్నుతపూర్ణచంద్రునకు జల్లనితమ్మికిదావినాచ్ఛకుం। దిన్నన చిల్కపల్కులకు దీయనదుచ్ఛవిభుండు నుచ్చెలీ॥ ౪

పరకీయాసమాగచ్ఛత్పతిక.

చ॥ పడతుకయూరనుండి పతిబాసినయానడు వీథిబోవగా। నెడయ కదాగవాటము నొకించుకనోరగ జేసియుంటివా। రుడుగక నాపుమాటకొక యుత్తరమొక్కటివేరెయిచ్చుచుం। దపవుగఁజూచిమైవిరహా

సామాన్యాసమాగచ్ఛత్పతిక

చ॥ తడయఁకనూరనుండిపతిదవ్వులరానెదురేగిబాష్పముల్ । వడివడి జిందగద్గదిక వార్తలఁగేహముఁజేర్చిశయ్యపై । నిడిబహుళోపచార ములనింపొనరింపుచువారకాంత తా । విడుచును దొక్కపున్నమపువేమ దిబెచ్చులుసూటిడేరగన్॥ ౬

ఇది కేవలసమాగచ్ఛత్పతికాలక్షణంబగు దశమకుసుమము.

వ॥ గ్రంథవిస్తరభీతిచే నీనాయికల కుత్తమ మధ్యమాధమత్వంబు లు వివరింపంబడదయ్యెనైననవ్విధత్రయంబందుం బడితులూహించి క నుంగొనుటసులభంబు, మరియు విశ్వాసంబుకలిగి యూరటగా బార్శ్వ మునందు సంచరించునది సఖియనంబరగు నీసఖియలంకరించుటఉపాలం భించుట శిక్షించుట పరిహాసించుటనగు నీకార్యంబులంగలయది. అందు

అలంకారిక.

చ॥ కులుకుమెరుంగుగుబ్బపయిఁ గూరిమినాథుని కేల్బెలంగగా । వ లనుగఁబత్రికాంకురము వ్రాయునెపానరహస్యవేళనా । చెలువునిగోరు చన్న మొనజేరిన యుల్కలతాంగియచ్చెలిం । గలువలబంతిచేవినరెఁగ న్నులసవ్వచుహుంకరింపుచున్॥ ౭

ఉపాలంభన

ఉ॥ మిక్కిలిగర్జసేయుచును మేఘముభూస్థలినెల్లచోటుల । న్నె క్కవవర్షధారలనునింపుఘటింపువిధంబునాతిరో । మక్కువనీపయిన్ని లిపెమంచిదెమత్సఖివైననీవుమే । లక్కఱలేశమవ్విభుని యందిడవైతివి దేమిచిత్రిమే॥ ౮

శిక్ష.

చ॥ వనితనికుంజముంగదియు వల్లభశేఖరుఁ గృష్ణు జూడనిం । పెన యుగఁజూచువేళ విభుడిట్లనుచుం గనగూడుమెల్లనన్ । దినమునరుఘుంక తుల్వైరపుఁ దేంట్లును రేలఁబరిభ్రిమించుప । జ్జనజటులాగ్రిచంచుపుట చంచలమత్తచకోరయూథముల్॥ ౯

పరిహాసిక.

చ॥ చెలులుదశావతారములఁ జిత్రములందులిఖించియిందులో, వెల
సెడిసప్తమాకృతికి విస్ఫుటనామముఁదెల్పుమాయసం । దులతులసిగ్గుని
గ్గులుకదొంగలఱెప్పలగుప్పళింపగా । జిలిబిలిముద్దులేనగవు చేతనెయుత్త
రమిచ్చెసీతయుఁ ౫

వ॥ దౌత్యవ్యాపారపారంగతయగునదిదూతియనఁబడునాదూతినాయి
కా నాయకులకు సంఘటనంబుసేయు విరహము దెలుపుటయీపనులం
గలయది॥ ౬

అందుసంఘటనము

చ॥ రసికులుమెచ్చగానిపుడు రాతిరియయ్యొను దిమ్మచీకటుల్ । బ్బసలక
దంబడాంబరవిలాసమునందిశలాక్రమించెన య్యసమశరుండునుత్పల మ
హాస్త్రమునెక్కుడెయావతంబుపై । యొనపరిమాటలేలసమయోచితకృ
త్యమునిర్వహింపవే॥ ౭

విరహముదెలుపుట.

మ॥ సరసీజేక్షణకృష్ణదేవవినుమీసత్యంబునామాటమే । ల్పరగన్నా
ధదశాంతదీపకళికాభావంబునుంజెందెను । న్నెరయన్నీవుపదపద్మమాణని
రతిఁ స్నేహంబులూహింపుమా । ధరసర్వంబుమహాంధకారరహితత్వం
బందిశ్రీనింపగఁ॥ ౮

ఇది సఖ్యాదిలక్షణంబగు నేకాదశకుసుమము.

గద్య.

ఇదిశ్రీమత్కోదండరామ వరప్రసాదలబ్ధ చతుర్విధ కవితాధురీణ
భరద్వాజ గోత్రపవిత్ర వేంగళ మంత్రిపౌత్ర రంగరాయామాత్యపు
త్ర సత్కవిజనమిత్రకవిలతాలవిత్రగుడిపాటి వంశపయఃపారావారరా
కాసుధాకర సురతాని కోదండపతిప్రణీతంబైన శృంగార రసమంజరి
యందు ఏకోన షష్టి పద్యదళంబులుం జతుర్దశ వచనకేసరంబులుం గ
లిగి యేకాదశ కుసుమంబులచే నురువణించు ద్వితీయగుచ్ఛము సం
పూర్ణము.

—:—

శృంగారరసమంజరి

తృతీయగుచ్ఛము.

క॥ శ్రీరంగధామనఖవి । స్ఫారితమకరీకలాప ధగధగితకుచాం । భో
రుహాకుట్మలయగుమా। శ్రీరంగేశ్వరియభీష్టసిద్ధులొసంగున్॥ ౧

వ॥ శృంగారరసంబునకు నాయికానాయకు లిరువురు నిరూపింపంబ డంవగినవారై యుండుట నింక నాయక లక్షణంబుదహరించెద నందునా యకులు- పతియు ఉపపతియు వైశికుండనం ద్రివిధులగుదు రెట్లన విధ్యు క్తప్రకారంబునం బాణిగ్రహణంబొనర్చునతండు పతి॥ ౨

అలపతి.

చ॥ సరససుధాకణంబులనుచల్లగఁజిందుముచందమామపై । నెరయ ఫణాతపత్రముఁనీడగసేయవదేలవాసుకీ । వరసురవాహినీజలరవంబులఁ జల్లుమునూగెమెల్లెడం । దురుసగునెంజ చేగిరిజతో శ్రీవనుశాంతివహిం పకుండఁగన్॥ ౩

వ॥ ఈపతి అనుకూలుండు దక్షిణుండు ధృష్టుండు శఠుండునన జతు ర్విధుడగు నెట్లనఁబరాంగనాపరాఙ్ముఖుండై సర్వదా స్వీయానురక్తుఁడగు వా డనుకూలుండు। ౪

అల యనుకూలుఁడు.

చ॥ వసుధమృదుత్వమొందుదినవల్లభశైత్యముజెందుమూగెమా । వెసలఘువృత్తినింగనుము స్వేదముణంచుసమీరచెంతనే । పొసఁగుము దండకావనమహీమ్మొకగాగరీంద్రసీతయుం । పెసగగనన్నుగూడిచరియిం పుచుఁగానకువచ్చుచుండగన్ ౫

వ॥ నాయికా కదంబంబు నందు సహజసమానురక్తి గలవాఁడు ద క్షిణుండు॥ ౬

అలదక్షిణుండు.

ఉ॥ ముందటనున్న మన్మథవిమోహనలోచన లెందరేని నే । నిందరి యందు నక్షియుగమేక్రియనిల్పెదనంచు నెంచితా । నందము మీర మీాలితదృగంచలుఁడై మధుసూదనుండునిం।పొందగమేసఁగ్రొంబులకలా

రగ నిల్చెదరస్మితాస్యుఁడై। ౭

వ॥ నిశ్శంకంబుగా నేరంబొనర్చియు నాయికచే బరిహరింపంబడియు భయంబొందక మరలిప్రియంబులం జెప్పెడువాఁడు ధృష్టుఁడు॥ ౮

అలధృష్టుడు.

చ॥ విరివిగ దారహారములు వేయుచు వాకిలి వెళ్ళగొట్టినన్। గరిమవిభుం డుదారముసఁగన్గొనుచుండెను శయ్య చెంతలం। గరనలయంబునే వెదుక గ్రక్కునఁ దానెదుకంగవచ్చెనే। బరువడిదిట్టినన్నగుడుఁ బార్శ్వమునం బవళించెనచ్చెలీ॥ ౯

వ॥ కాంతయందు కపటం బొనర్చు వాఁడు శఠుండు। ౧౦

అలశఠుండు.

చ॥ విరిసరికొప్పునందురిమిచింతగఁగస్తురిబొట్టమర్చియు। స్సరసతిహారముల్నెరపిసమ్మతిఁగామిని విశ్వసించిన। స్హారువగుగాంచి కాగుణమొయారముగానవరించు చాయగా। వెరపున నేలఁబోకముడిపీడిచెబిత్తరి తత్తరింపఁగన్॥

ఇది కేవలపతిలక్షణంబగుఁ బ్రీఖమకుసుమము.

వ॥ ఆచారహీనుండగు వాఁడుపపతియగు॥ ౧

అలయుపపతి.

చ॥ మెలగెడుశంకచేతసని మేపతఁ జూడగ రాదు వేడుకన్। వలయ నినాథభీతిసుఖవై ఖరిగొగిటజేర్చ రాదుగా। కులుకుమెఱుంగుమోవిఁ బలుకుమ్ములు సేయఁగరాదు నెమ్మదిం। గలమణితమ్ముగల్గదుపకాంతుని పొందొకపొందెయింతికిన్ ౨

వ॥ ఈయుపపతి కనుకూలదక్షిణధృష్టశఠత్వంబులుగల వందుశఠత్వం బునియతంబు। మరియుసకలవేశ్యోపభోగరసికుండువై శికుండు॥ ౩

అల వైశికుఁడు.

చ॥ నెలకొనికాంచికింకిణిఘుణిల్లనిమోవ్రియగఁగఁరపాళికం। దలగక వింతకూగిబక దారిరవంబులుకుల్కఁజూపులం। గలయబెడంగుఁగన్బొమలోకానొకలైనచలింపసొంపున। న్మొలగెడువారకాంతరతిమెచ్చెదనేవ

లరాజునా క్రిగ్గా॥

వ॥ ఈనై శికుండుత్తమమధ్యమాధమ భేదంబులఁ ద్రివిధంబులంగల వాఁడు, ప్రియకెంతకోపంబైనను మఱిమఱి యుపచారంబు లొనర్చువాఁడు త్తముఁడు॥ ౫

అందుయుత్తమనైశికుఁడు.

ఉ॥ కేకరలీలనీతికను కెంజిగిఁజూచియుఁ జూడనట్లుగా । పైకొనిమాటలాడదును పంతుగనవ్వుడుఁజూడఁ డెవ్వరిం । డీకొనిశయ్యఁజేరిమునుతీరుపఁ గాంతకు పీడెమీయగా । నాకుమడంచువింతగను హారముఁ గూర్చునతో త్తమాంగుడై॥ ౬

మధ్యమనైశికుఁడు.

చ॥ అగడునహాస్యలాస్యపహాసముమానివిలోచనాబ్జము । లిగులఁగశోణమైనఁగని మెచ్చుచుగుబ్బలఁ బత్రికాంగముల్ । వగవగరీతిమేనికినిపై ఖరిమాటివేళఁబెట్టుచుణ్ । సొగసులఁ జూతుగాకయనుచున్నలిచెన్నలయాంగణంబునన్॥ ౭

వ॥ లజ్జాదయాభయంబులువర్జించికామకేళిపలయందు కృత్యాకృత్యవిచారంబు సేయనివాడధముఁడు॥ ౮

అందుయధమనైశికుండు.

ఉ॥ న్యాయములజ్జయుంగరుణ నమ్మికకోపభయైక లేశమిం । కేమెడజూచినన్మదిన్లోకించుక నెంచక ఁబుష్పకోమలిం । బాయకఁ గండజేయు ఖరపాకవిచక్షణు నెందుగాంచిన । నోప్రియరైనైశికాధమ శిరోమణి వీఁడని పౌరకామినుల్॥ ౯

ఇది యుపపతినైశికులలక్షణంబగు ద్వితీయకుసుమము.

—:o:—

వ॥ మానిచతురులు శఠాంతర్భావులు॥

అందుమాని.

చ॥ మనముమహేంద్రి వజ్రిమగు మాటలుతీయని తేనె కోటలా । నని చెలివల్కఁగోపమున నచ్చటనిల్వక బోయిమళ్ళితా । ననువుగవచ్చి

యుంబ్రియుఁడు లోఁతకనావరి మోముసేయునా। ధనిపయివ్రాలె దైన్యగ
తిత్రోపగనింతికటాక్షభావముల్. ౨

వ॥ వాక్చేష్టలవ్యంగ్యము గలవాఁడుచతురుఁడా చతురునకు వచనవ్యంగ్యసమాగమముచేష్టావ్యంగ్యసమాగమంబని రెండులక్షణంబులు. ౩

అందు వచన వ్యంగ్యసమాగమము

ఉ॥ ముద్దియరో భయంకరత మోఘనకూటజటాలమైనయీ । యద్ద
నురేయివేళలఁ మహావనవాటికవాహినీతటిన్ । హద్దిర యొంటిబోయెద
వె యక్కట తెల్పవెయేమిమింతనే । యొద్దికమీరునీకు నెవరో తగినట్టిస
హాయమెన్నఁగన్॥ ౪

చేష్టావ్యంగ్యసమాగమము.

తే. గీ. ఎమ్మెగాఁడొక్కబంగారు నిమ్మపండు । కరజములనెత్తినొక
వింతహారువుమీర । మందిరద్వారరచితార్కమండలమున । బిందువొ
నరించి చనియెఁ బూర్ణేందువదన. ౫

వ॥ ప్రోషితపతి ప్రోషితోపపతి ప్రోషితవైశికుండనం బతి త్రియంబు ప్రోషితత్వమెందు॥ ౬

నందుప్రోషితపతి.

ఉ॥ నెమ్మియుకుల్సరుల్నెరులు నెమ్మొగమద్దముకన్నులంటిమా । త
మ్ములు మాటలాయమృతధారలుగుబ్బలిజోడుగుబ్బలా । యెమ్మెబరం
భలూరువులుమెవ్వతెకవ్వఁ తాశికోమణిం। గమ్మికరొమ్ముపై నిడకఁగం
తుని తాపము శాంతిబొందునే। ౭

ప్రోషితోపపతి.

మ॥ జలకేళీకుతుకంబునంజనుచు నిచ్చన్వెంటనేనొంటిరాఁ । బులక
ల్గుబ్బలిసంకురార్పణముతైప్రాంగారగాఁజూచితా । కలితాంతస్మితదృక్క
రంగిత చమత్కారంబులంజాణయా । చెలినన్నుందనసొమ్ముజేసికొను
టల్ చింతించెదన్నమ్మదిన్॥ ౮

ప్రోషితవైశికుండు.

చ॥ కలుకునొయ్యారపున్నుసుఁగుఁ గొంగరజారగగుబ్బగుబ్బగా । సొ

లపులుమీఱఁగా గోసరుఁజూపుచుఁ గ్రమ్మ రాజవీథిలో । మెలఁగుచుఁగిల్కు
గిల్కుమను మెట్టెల మెట్టవార కాంతమై। చెలువుగ గాననై మదనచేష్ట
ల నెప్పటికిందలం చెదర్ ॥ ౯

అనభిజ్ఞుండు రసాభాసుండు.

ఉ॥ పాలతిరో యెవ్వరుఁగనని పూవులతోటకు నొంటిఁబోయితి ।
నేలొకొ నన భావగర్వముగఁ జూచితి వీడము లీడులీలగా । బలిమిని గుబ్బలే
గ్రహింగ బయ్యెద జూచిత స్నేమి జేసిన । నెలమిని నింగితం బెరుగఁ డేమిట వాని
కెరుంగఁ జేసెదర్ ॥ ౧౦

వ॥ సఖియుం బోలె నాయికఁ బరిహసించువాఁడు పరిహాసకుఁడు.

ఈక్రియ ప్రియుకృతపరిహాసము.

చ॥ చలమున జుక్క జేసి బొమసైగలు జూపిన మీరు నెచ్చెలు । ల్పి
లిచిన మాటలాడనని ప్రేమను గృష్ణుడు కేళి సవ్విసం । గులుకు మెఱుంగు
మోవిపలు గుమ్ముచుఁ జుక్కనుమ్మలింపఁగా । నెలకొని రాధ సీత్కృ
తుల నింపుచు మోము జవాం చెసిగ్గునర్ . ౧౧

వ॥ అవస్థాభేదంబులు నాయికలకుఁ గల్గునట్లు స్వతస్సిద్ధంబుగా ననుకూ
లదక్షిణధృష్టశఠులగు నాయకులకుంగలుగనేరవు, విప్రలబ్ధఖండితాదిభే
దంబులంగీకరింపంబడినవిగా నెన్నంబడుఁగాని యవిసాంప్రదాయంబులు
కావు మఱియు నొక్కప్పుడు వ్యత్యాసముగా గలుగం జెప్పిన నది రసా
భాసంబగు॥ ౧౨

ఇది తృతీయకుసుమము.

వ॥ మఱియు నీనాయకులకుఁ బీఠమర్ద విటచేటవిదూషకులన నర్మసచి
వులు నలువురు గలరందు కుపితస్త్రీప్రసాదకుండు పీఠమర్దుండు।

అలపీఠమర్దుండు.

ఉ॥ మానము మానకున్నఁ గడు మంచిది మాటలు దైన్యమందనీ। పూ
నికనీదు మేనొరపి పోమి పరీమళలీలఁ జెందగా । మానితమూర్తి తాక్షివ
యిమిక్కిప నెవ్వనికోఁ గిచితో । వాసినక్షలంబునకు పందన వేనొన

ంతునిత్యముః॥ ౨

వ॥ కామతంత్రికళాకోవిదుండు విటుండు॥ ౩

అలవిటుండు.

మ॥ ఇదుగో వచ్చెసుధాకరుండు పవనుండే తెంచెభృంగీతతు । ల్గది సెఃర్ఘుంకృతిమీర సిద్ధరసనుల్గానిన్ని జేకూర్చిఃయూ । మదనుండేయన వద్యవై దృఃడగుచున్నాన్నంగబాణేశుపై । మదిలోనాగ్రహరోగమెట్లు నిలుచున్మత్తద్విరేఫాలకా॥ ౪

సంధానకుశలుండు చేటుండు-అలచేటుండు.

మ॥ అదిగోవచ్చెను నందననందనుడు దైవాధీనయత్నంబుగా । ని దిగోవచ్చెను రాధకుంజమునకై యీపొందగానంచుదా । బదటంబందు చుఃదీర్ఘిఃకన్వేదకుచుంబానీయపానేచ్ఛగా । గదలెన్నర్మసఖుండుఃనింపు దనరంగాఃగ్రైతవశాంతుడై॥ ౫

వ॥ అంగవికారాదులచేఁ బరిహాసించువాడు విదూషకుండు॥ ౬

అలవిదూషకుండు.

ఉ॥ పయ్యెదకొంగుఁబట్టి యలభామనుశయ్యకు జేర్చి యంతనే । నె య్యముమీరరైకముడి నేర్పునవీడుచు నంతలోననే ॥ యెయ్యెడనోవి దూషకుఁడుయేఁ చెదరంగనొనర్చెనక్కుటా । చయ్యన వేకువం దెలుపు సాహసకుక్కుటకంఠనాదమున్॥ ౭

ఇదిచతుర్థఃకుసుమము.

—:o:—

సాత్వికభావములు.

చ॥ తలకొనునట్టిలేజెమట స్తబ్ధతయుం బులకాంకురంబులుం । బ లుకులఁదోచునట్టి స్వరభంగము కంపనమున్వివర్ణముం । బలుమరు బాష్పముంబ్రళయభావమునుం దగునట్టిలీలలే। యలవడు సాత్వికోదయ గుణాష్టకమైకవిసమ్మతంబుగఃా ౮

సాత్వికోదయము.

చ॥ పలుమరుగద్గదస్వరము పాడిమ చెక్కులమేనబుల్కలుం । బలు

చనమోపి పైగనులబొప్పము గుబ్బలఘర్మపూరము । చెలకొను నెన్న
దష్టడత నెమ్మదిలోఁ బ్రియసంగాంచినా । చెలిపురవీధిలో రసికశేఖరు
రఁగని జూచి చేమకో। ౯

వ॥ రతిస్థాయిభావంబు శృంగారంబు. సంభోగవిప్రలంభ భేదంబున ద్వివిధంబగు నందు సంభోగశృంగారము॥ ౧౦

చ॥ గగనము సంచలించె గరికంపము నొందెను జారె మేఘముల్ । మి
గులగురా దుప్రులుంబాదలె మూరిగ నాడెసురాపగోర్మిక । చెగడికపోత
ముంగ్వొలికె నీటుగసల్లి – జేఁజాముప్రిదా । సాగిసెవరుం బెనంగు నెపఁ । జు
క్కలురాలెను దిక్కులెల్లెడన్॥ ౧౧

విప్రలంభ శృంగారము

చ॥ జలధరజాలము ల్మెరయ సారెకు నీవిలువచ్చు మార్గముం । గలయఁ
గఁ జూడఁగోరి సతి కంఠసమీపముఁ జేరెఁ బ్రాణము । ల్వలపు మీరి తాన
గరవచ్చెదనంచు దలంచియుబ్బన । న్జలరుహాపత్రి దంభమునఁ జన్గదరె
క్కలు దాల్చె నద్దిరా। ౧౨

వ॥ ఈ విప్రలంభ శృంగారమునకు దశావస్థలు గలవు వాని వివరించెదను॥ ౧౩

తే-గీ॥ తలపులో నభిలాష చింతాస్మృతులును । వెలయు గుణకీర్త
నోద్వేగ విలపనమును । మన్మథవ్యాధి జడతలు నొసరులయము । వలపు
ననుబూను నివి దశావస్థలనఁగ॥ ౧౪

వ॥ ఈ యవస్థలయందు సంగమేచ్ఛ యభిలాషమనంబరగు॥ ౧౫

అభిలాషము.

తే-గీ॥ తరుణి నెమ్మోని లావణ్యసరసియందు । వేడుకను వ్రాలె నామ
నోవీక్షణములు । మనసు ఘన మాటనచ్చట మగ్నమయ్యె । జక్కనివిగా
న దేలా డెవూప్రలపడు॥ ౧౬

వ॥ సందర్శన సంతోషప్రకారంబులం జింతించుట చింత॥ ౧౭

చింత.

తే.గీ॥ సారెకును నేను యీనికుంజంబు నంత । కలయఁ జేతితలకల

కంఠరవము । వేగరాఘవుఁబోడమనువిభ్రమములు । దూరమటంచునన యనాబ్జతోరణములు॥ ౧౮

వ॥ ప్రియాసంబంధచేష్టాదులజ్ఞాపకముస్మృతి॥ ౧౯

అలస్మృతి.

చ॥ వినుతగుణాఢ్యుఁడైన రఘువీరుఁడదేమొవియోగమొందియు । ఘనముగ బాష్పపూరముఁగన్నులనించఁడు నూర్పుదాల్పఁడిం । పొనరఁగ మేనఁ గ్రొంబులకలూరిచలింపకనుండుటెల్లనా । జనకసుతావిలాసబహుసంస్మరణానుభవప్రభావముల్॥ ౨౦

వ॥ విరహావేళంగాంతాసంబంధస్మృతి యొనర్చుటగుణకీర్తనము॥

అలగుణకీర్తనము.

తే-గీ॥ గురుకుచస్పర్శమేస్పర్శకూర్మిమీర । నెలఁతముఖవీక్షణంబెపో వీక్షణంబు । అంగనాసంగకేళికథానులాప । సమయమేకదసమయంబు జాణులకును ॥ ౨౨

వ॥ కాయక్లేశంబుచే సకలభాగ్యములను హేయంబులనితలంచుట యుద్వేగము॥ ౨౩

చ॥ ధరవిషపాలవిత్తగుసుధాంశునినొక్కనిగాగనద్రిరా । సరకరుణా సరోజ మదవారణమైతగుని వ్యసఁతుని । స్మరునిపిరంగిగాని తసమర్చ్యతి వెంతటిపెద్దనై తివో । యిరవుగనేమిచేసెదవికింతటికన్నను వీరజాననా॥

వ॥ ప్రియనాశ్రయించిన కల్పితవ్యవహారము ప్రలాపము, దీనికంతః కరణ వికారంబుగావించుట యుత్కంఠయగు॥ ౨౪

అలయుత్కంఠాప్రలాపము.

తే-గీ॥ రామయపుష్పవీథిని రాకమున్నె । యెవ్వరేమనిరో లేక నెంత మాత్రి । మైనమదినిల్పనాయింక నేనునెట్లు । శంబరారాతిశరబాధసంచరించు ॥ ౨౫

వ॥ ఔత్సుక్యసంపాదిత మనోవిపర్యాసముచేత నూహింపఁబడుప్రియాశ్రిత వ్యవహారమున్మాదమనంబడు నదికాయికవాచికంబులనెంచుపద్ధంబులమ్మొనందుకాయికోన్మాదము॥ ౨౬

చ। ప్రియకాలితామృతా శుభ హ గామిముఖంబనియెంచి నాయకుం।
డతులితలీలమీరఁ బహసనము పెను మొతమోనియుం। బ్రియవదనం
బులేమిగని వ్రపలిమా బహుం పొదె ంబునా యతపులకాంకితంబగున
హాస్యముచేడదిన్నం బ్రియారా గెః। ౨౮

వాచికోన్మాదము.

చ। నెనరునఁ బోయితామన విడ కేదెం చూపలు మళ్ళనున్న నె
మ్మనమునుబంప వేగి యడమాట్లి కనింతికనేసమయ్యెదా। నెనయఁగఁదర్శిన
న్మగుడ చేరవి పారిజా మారమున్నదే। యనుపనకార్యపద్ధతిసహాయము
నేయగనేమఁ-సియెగె॥ ౨౯

వ। ప్రియవారి వాణా గ్ర జాప్రై సంభవంబగు తాపంబువ్యాధి॥

అవ్యాధి.

క। తాలికతాపంబాప్పన్న। శాళనోసంజ్ఞచందనంబులుదార్పం। జా
లగినవామేని। దేలుచిలుసంగనున్న మిటునింపెదనే॥ ౩౧

వ। విరహాగ్నినావికామాత్రంబోంగిన జీవముగలయనష్టజడత॥

అలజడత.

చ। మెడలిపసిన్నపెట్టియని మేమవినిశ్చలతారకాక్షులుం। గదలక
నుంచుటంగరము కంకణభావవిహీనరావముం। జెదరనియట్టియింతికిని
బత్తరుబొమ్మకుభేదమొక్కటే। యిగలికనీదుపేరువినిపుంగలుజాలొ
నుమేనలేమకుం॥ ౩౩

వ॥ దర్శనంబు స్వప్నచిత్రసాక్షాత్కారంబులం దివిధంబగునం
దు స్వప్నదర్శనము। ౩౪

ఉ। హారములం గ్రహింపఁ డొకహస్తము కంకణమంటడెంతయుం।
గూరిమిమీరరన్నమయ కుంచెంపుముఖ్యయుంచఁదేమికో। యారమునన్న
రాత్రిగలయంపనవెంచికకేకిపింపు। నోరుఁడొకంచునామనము
సూరెలుబుట్టగిదేసిలోదరీ। ౩౫

చిత్రదర్శనము।

గ। సెలునుమి మొదిగుణముసంటను గొన్నచుఁ గవ్వించుపుం।

స్వాలపులుమీరగోరనెలవంకల దిద్దుచుహస్తలీలచే। నెయిమిసినీవింజార్పం
జిదియేమనియొప్పటికిలిసెంచితా। పొలతియుభావచిత్రకవిభుండగం జేసు
విమోహితాత్మయై॥ 33

సాక్షాద్దర్శనము.

చ॥ చిరగతినెగులాడకు వెసిగ్గమసంబచలత్వమొందకే। నెరపకుమీ
నిమేషమును నేత్రమ యించుకతాళుమన్మథా। కరమునవేణువుందనస
రకర్ణవతంసితకేకిపింఛుఁడై। మునుచిరలీలవచ్చెనిదెచూచెదకోర్కెదుఁడై
నకృష్ణునిన్॥ ఇది పంచమకుసుమము.

సీ॥ శ్రీకరసంపదరీకాగ్రగణ్యుండు వహిమీయుగుడిపాటి వంశభవుం
డు - బిరుదుగావరఘుంటసురతాణిపేరందిమహితుఁడౌ నేంగళమంత్రిపౌ
త్రు। డతులితుం డారంగయామాత్యతనయుండు నీరమాంబానందవ
ర్ధికరుఁడు। సింగనవెంకన శ్రీనిధులనుజులై భాసిల్లు కోదండపతిఘనుం
డు।సరసకవితాచమత్కారసార్వభౌముఁ। డవనిశ్రీరంగధామదయాశ్రి
తుండు। మెలమిరసమంజరినిరచియించెనందు। నలఘులైతగు గుచ్ఛ
త్రియంబుదనర॥

గద్య.

ఇది శ్రీమత్కోదండరామ వరప్రసాదలబ్ధ చతుర్విధ కవితాధురీణ
భరద్వాజ గోత్రపవిత్ర వేంగళ మంత్రిపౌత్ర రంగరాయామాత్యపు
త్ర సత్కవిజనమిత్రకుకవిలతాలవిత్రగుడిపాటి వంశపయః పారావారరా
కాసుధాకర సురతాని కోదండపతిప్రణీతంబైన శృంగార రసమంజరి
యందు ఏకోన షష్టి పద్యదళంబులుంజతుర్దశ వచనకేసరంబులుం గ
లిగి యేకాదశ కుసుమంబులచే నువువణించు ద్వితీయగుచ్ఛము సం
పూర్ణము.

క॥ శ్రీరంగనాయికానవ। నీరజసమపాదయుగమునేబూజించున్।
శ్రీరంజిలురసమంజరి। సూరిస్తుతపారిజాతసుమమంజరిగన్॥

శృంగారరసమంజరి,

సంపూర్ణము.

శ్రీవేంకటేశ్వరవిద్యాసారముద్రాక్షరశాల.—కాకినాడ.

10785